

מבוא.

אל הנקוד האשורי או הפבלי

על פי כתבי יד וכו'

ונלוו חלוי

ספר יסוד מספר להחכם ראב"ע ז"ל

יצא לאור פעם ראשונה מתוך כ"י מתוקן ומבואר

מאת שמחה פינסקער איש אודיסא.

ווין שנת תרכ"ג לפ"ק.

האומר לאסורים, צאו! ולאשר בחשך, הגלו! אשר קץ שם לחשך, אמר יהי אור ויהי אור; בהתקדר שמים ולכשו חשך ענן וערפל, רוחו עברה ותטהרם. כפרש הבעיות כנפיה השחורות—נורא מאד—עלי רחבי חבל, יצו לשחרר השכלה ויעל, לנגה התכונה ויאיר לארץ ולדרים עליה; עת ענני אפל וצלמות תחת שואה יתגלגלו לככות עין הארץ, יורה אור בהיר להשליג בצלמון. המפתח מוסרות נשיה ומוציא לאור תעלומות נצח, מגלה עמוקות מני חשך ונבעו מצפוני ימי עולם; משכר מלחעות אברון ומשני כליון ישליך טרף, לשעשע דוד גלדי בסחרי קדמוניות, ובני ימים יוצרו על מרעי קדומים יתענגו. המכליג שדוד על עז, כתי חמר על טירות נשגבות וסכה מתנודדת על עפל וכתן; עלה נרף על שן סלע ומגלות בלות על עמודי נחשת ומצבות אבני שיש, להזכיר לדור אחרון ימות עולם ודור יבוא משנות קדומים ישחו, עלימו לכניהם יספרו וכניהם לכניהם. אשר בידו תהפוכות חלד ואופני מסכותיו כאעבעו יניע; אשר לא ינום ולא יישן וכל מחמדי בני האדם וסגלותיהם עינו שזמרת. הוא שם עיט גם על ירושת פלטטנט, אשר נשארה לנו לברד סכל מחמדינו אשר היו לנו בימי קדם, היא לשוננו הקדושה שפת עבר הנחמדה, והשאר לנו ברכה—אחרי אשר נאבר ממנה חלק רב בכמותה וגם באיכותה—על ידי שרידי קדומים

חנם את עץ הדעת אשר טעם עצו ופריו שוה, מאירי עינים ומשיבי נפש המה גם יחד.

על כן עלינו להלל חסדי ההשגחה העליונה, ולשבח לארון הכל, אשר בידו כל מקרי הזמן, ומסכב את השתלשלות הרברים למען יצאו לפעולת אדם בשלמות הראויה ועל הצד היחזר טוב, אשר מלא את ידי בחיר חכמי זמננו, בחכמת לשון עבר ואחוזיה וכידיעת הנקוד והמסורה, לעבוד את עבודת הקדש הזאת לפארה ולשכללה לחפארת החכמה והמחקר ולשמחת לב כל שוחרי חושיה. הלא הוא המיוחד בין חכמי זמננו, כידיעתו הרבה בחכמה לשונות בני שם עד להפליא, ובקיאותו הנפלאה כידיעת הנקוד והמסורה, החוקר הגדול בקורות עמנו וסתרי ספרינו הקדושים חקירה נאמנה למען החכמה הנשגבה, ועוזר עבודתה בשקידה נמרצה כאפת ובתמים, הנודע לחלה הר"ש פינסקער נ"י. אשר נדב לבו אוחו להעמיק החקירה ימים רבים (בימי היחזר מתגורר פה אדעסא, בשנות תר"כ ותר"ג) בכל פרטי הנקוד הזה, (אשר כפי מה שהיטיב לראות כבר החכם הרשד"ל, וכפי פה שמברר החכם הרש"ף בראיות צודקות ונאמנות הוא הנקוד הכבלי, לעומת הנקוד שלנו שהוא נקוד ארץ ישראל, הנקרא על שם העיר טבריא מושב הנקדנים וחכמי המסורה: הנקוד הטברני) והמסורה הנלוה אליו (אשר גם היא מכבל תוצאותיה ועל כן היא מסכמת ומשתוה על הרוכ עם שרידי מסורה המדנחאי הנוכרים בספרי המסורה שלנו) וילקט ויאסף את כל הידיעות אשר הולידה חקירתו העמוקה בענין הזה עד אשר עלה בידו לבנות מבנה גדול להיות לספר תלמוד הנקוד והמסורה (היוצאים מתוך הכ"י הנוכרים) בל"א בשלושה חלקים, ר"ל התנועות לכד והטעמים לכד וגם המסורה לברה. אולם מפאת גדל טרח המלאכה הרבה הזאת, והמשך זמן הנחוץ להוציא דבר גדול כזה לפעלו כראוי לו, שלח לפנינו לעת עתה את ספר מבוא הזה בל"ע, הכולל משפטי התנועות והטעמים ונתוח כמה קפיטל מספרי כ"י הנוכרים, אשר הפליא המחבר לעשות להם הערות מושכלות ועמוקות מאד, הנוגעים לדיני הנקוד וחכמה הדקדוק ככלל ופוחחים לפנינו שערי שיטה חרשה בחכמה הזאת מיוסדת על עומק החקירה כסתרי לשוננו הקדושה העלומותיה וסודותיה. וביחוד הרבה המחבר להעמיק החקירה בתולדות התנועות ותוצאותיהן ובהתיחסות הנקודות הטברניות אל הכבליות בהקדמתו האשכנזית לספר הזה. ניסף לזה שם לפנינו חלופי המקרא שכין המערכאי

שהמדנחאי בנביאים אחרונים, ותיקון על פי הל"י הבבלי, ונספח עוד לזה באור יקר ומושבב לספר יסוד מספר להראבי"ע ויל, אשר גם צ דברים רבים ונכבדים הנוגעים לחכמת הרקודק בכלל ולהנקוד הבבלי בפרט, עד כי הספר הזה כמו שהוא עתה רק כמוקדם להחבור הגדול על הענין הזה, היא ספר יקר עד להפליא, מלא חכמה וכליל מדע. על כן לא נוכל לעצור ברוחנו מלהרות על לוח ספרנו זה את ההערות והחקירות אשר עלו בדעתנו ואשר התחדשו בקרב לבנו בעת התענגנו על צוף נעים דבריו:

בעמוד 6 הולק המחבר על דעת האומר שהנקוד הבבלי הוא קראי, ר"ל שהקראים המציאו *). אותו. אמנם לא אוכל להכחיד תחת לשוני, כי אף על פי שדברי המחבר נכונים עם כל זה לא רחוקה היא בעיני דעת החכם פירשט בספרו געשיבטע דעם קארפערטומוס עמוד 16, שהקראים או הענניים. החזיקו בנקוד זה יותר מן הרבנים, וכפי הנראה השתדלו הרבנים לעומת זה, לחקן את הנקוד הטברני במקומות שהיו משתמשים בנקוד זה הבבלי. וראיה לדבר מן הרשימה המופאת בספר לקוטי קדמוניות עמוד י"ז שהחכמים הירושלמיים אשר באו למדינת קרים בשנת ד' אלפים תשי"ז להרביץ שם תורת הרבנים, תקנו שם את הנקוד הטברני; אשר בלי ספק לא היו ספריהם בלתי מנוקדים כלל עד הנה, כי אם שהיו מנוקדים בנקוד הבבלי, ותקנו להם טוריהם (אשר הכניסו אותם תחת בנפי תורת הרבנים) תחתיו את הנקוד הטברני, כמשמעות הלשון: „הם נקדו וטעמו לנו את כל ספרי הקדש

*) אל תחמה קורא יקר על אשר נדצר מהמלאת או הסתות הנקוד, וחל יהיו הדברים צעניך כסוחרים לאמונתו צקדמות כל פרטי תורתו הקדושה והקבלה הנאמנה, כי אע"פ שהקריאה הכונה היתה מקובלת בידי הצוהינו איש מפי איש, אולם סי מני הנקוד המליאו אותם החכמים חופשי תורה, כדברי רב נטרונאי גאון הוצא צמחור ויעורא (עיין כ"ח ג' 200) וז"ל: „ותשאלתם אם אסור לנקד ס"ת? ס"ת שנתן למשה מסיני לא שמענו צו נקוד, ולא נתן נקוד צסיני, כי החכמים ליינסו לסימן, ואסור למ להוסיף מדעתנו פן נעצור צבל חוסוף, לפיכך אין נוקדים ספר תורה" ע"כ. וכנה צזה יצדלו הרבנים מן הקראים, כי הקראי הדסי חומר צספרו אשכל הכפר הפך הדברים האלה, וז"ל: „וס"ת לאויות להיות נקודים צנקוד וטעמים, כי צלל נקוד וטעמים לא נתנה אלהינו, על כי חלצו אלהים תרות על הומוות ככה היו מלאים צכחיצתן צנקוד וטעמים, ולא חסרים מנקודס וטעמס, ומאדס נתנו האותיות והלשון והנקוד והטעמים" ע"כ. (עיין גרענץ צספרו קומחט יהודיס V, 555).

בנקודות וטעמים שחקנו הסופרים-בירושלים". ואם רק אמת: נכון הדבר אשר תעיד עליו הרשימה הזאת, הנה לפנינו עדות מבוררת, שהרבנים החרו החזיקו בנקוד הטברני, בעוד שהיו הקראים משתמשים בנקוד הכבלי; והנה לעומת זה הקראי הקנאי נסי בן נח מזהיר על למוד הנקוד הכבלי. (שם מ"א).

אמנם בהיות כי מצאנו גם להפך, שמוחא הנחשב בין תלמידי ענן ובנו משה נקראים מחקני הנקוד הטברני, (בדברי סלמון בן ירוחם שם נספחים 62) וגם בעינינו הננו רואים שהקראים עד היום משתמשים בנקוד שלנו. ומלבד כל זאת, הנה בלי ספק יש לנו להתחקות על שרש דבר, להתכונן ולחקור מה היתה סבת הדבר אשר נאבד הנקוד הכבלי עד אשר נשכח וזכרונו לגמרי, כי אמנם לא דבר ריק הוא בלי ספק, ושאלה גדולה יש לנו לשאול, מה ראו אבותינו על ככה ומה הגיע אליהם, לחקן בכל ספריהם את הנקוד הטברני ולעזוב את הכבלי מכל וכל?

על כן נראה לי לשער השתלשלות הדברים בדרך זו, ואומר: בהיות שענן אשר ירה אבן פנה לתורת הקראים ככה מיוחדת, וקם ביד רמה קבל עם להורות את שיטתו ולהרכיזה בין בני עמו היה כבבל, והנוטים לשיטת הקראות אשר היו בימים ההם בא"י, עוד לא התגלו בפרהסיא ולא התיצבו לשטן נגד הרבנים, עד כי עיקר התיסדות כת הקראים והעננים כבבל היתה, על כן כאשר נסו חכמי ישראל הרבנים אשר בארץ ישראל להבדל מענן והנספחים אליו, הרחיקו מעליהם גם את שיטת הנקוד אשר השתמשו בו העננים, והוא הנקוד הכבלי (מפני ירוחם בבליים); כי בהיות כל יסוד הקראות הוא בבאור המקראות ע"פ דרך אחרת נוטה מדרך הרבנים, ע"כ רצו לגדור גדר ולהציב חומה בצורה, בין הרבנים ובין העננים, למען לא ידחו הענניים את הרבנים כבאוריהם על המקראות. ובעבור זה השתדלו חכמי ישראל הרבנים אשר בא"י, לחקן את הנקוד הטברני ככל המקומות אשר דבר שיטתם וחרחם מניע, ולהעביר משם את הנקוד הכבלי, למען יהיו ספרי העננים מזוהים בעיני המחזיקים כתורת הרבנות.

ובפרט אחרי אשר נלחץ ענן לצאת מבבל, ויבואו הוא והגלוים אליו לירושלים, אשר בלי ספק עוד יותר גברה המשטמה ביניהם וכין הרבנים תושבי ארץ ישראל, על כי הרבו הענניים להשתדל למשוך אחריהם לבות הרבנים כידוע; ודבר זה טבוע בטבע בני האדם, לחשוב

שני דברים אשר נקרו ויאתיו איש לרנלי רעהו כסבה ותולדה, אף אם באמת אין שום יחס ביניהם, על כן כחבל אחד ימד גורל שניהם, ונחלתם תשוה אם לשבט אם לחסד, וכן היה גם בדבר הזה, כי כאשר, גברה משטמת הרבנים על העננים כן געלה נפשם גם את שיטת הנקוד אשר הביאו אתם מכבל, וישתדלו להעבירו ולחקן תחתיו את הנקוד הטברני. גם בשאר מקומות הרחוקים מא"י. ולרנלי הדבר הזה, התרחקו גם הרבנים אשר בכבל מן הנקוד הכבלי, ולקחו להם את הנקוד הטברני, ובוה בקשו לבנות חומה בצורה להבדיל ביניהם וכין העננים, וישכילו לעשות כמעשה אבותינו אשר התנהגו כן נגד השמרונים כידוע, שהניחו להם את הכתב העברי המוקדם בזמן, (גם הנקוד הכבלי הוא מוקדם בזמן להטברני) וחקנו ביניהם את הכתב האשורי אשר בדינו היום, למען היות חומה מכללת בין היהודים ובין השמרונים, וספריהם יהיו שונים אלה מאלה. עיין ספר כרמי שמרו במכתב החכם הרשל נ"י עמוד 109.

כֵּן חשבו הרבנים וכן עשו ימים רבים, עד כי גם כמאה העשירית (למספר הנוצרים) לא הרפו מהשתדלותם לחקן את הנקוד הטברני תחת הכבלי בכל המקומות אשר השיגה ידם; אולם בכל זאת לא עלה בידם הדבר אשר זממו, ר"ל לעשות כזה חומה מכללת בין המהזיקים בתורת הרבנות להבוגדים בה. כי קמו הקראים אשר רובם היו מבני ארץ ישראל, האמונים על ברכי הנקוד הטברני ופרקו מעליהם עול תורת הרבנות, ונברו והתפרצו עד כי מלאו מקום העננים, אשר הלכו ונתדלדלו או התערבו בין הקראים ובטלו כרובם, עד כי נשכח זכרם. על כן נשאר הנקוד הכבלי קרח מכאן וקרח מכאן, הרבנים הדיחוהו מעל גבולם, למען יבדלו מהם הענניים, והעננים ספו תמו ויבואו תחתיהם הקראים, אשר התעסקו והתרגלו רק בנקוד הטברני. ואולי גם הם החרו החזיקו בנקוד זה, מפאת השתדלותם להפיץ שיטת למודיהם בין הרבנים, ובכרות הימים כאשר ראו שהרבנים נשמטים אחד אחד ועוזבים את הנקוד הכבלי, עזבוהו גם הם, למען לא יהיה הבדל ביניהם¹ בין הרבנים, ולא יהיו ספריהם מוזרים בעיניהם, ויוכלו לפתוחם ולדבר על לבם. כי כן גברה במ תאות הפרופאגאנדיסמוס עד מאד כידוע, ודעת במחבר שזאת היא ההודאה המקורית לשם קראי, כלומר קורא דורש כרבים למשוך לבות השומעים לדעתו ושיטתו (לקומי קדמוניות עמוד ט"ז).

אולם מה שברא לנו החכם פִּירשט חרשות, ויולד איש ושמו אחא, ויתן לו מקום בכבל וזמן כחצי הראשון למאה הששית, ויחס לו המצאת הנקוד הוה הכבלי, הנה דבריו בנייים על יסוד רעוע, ואין להם על מה שיסמכו. ואני חמה עליו מה ראה על ככה ומה הגיע אליו, לכנות מגדל הפורח באויר, באין משען ומשענה, ולגזור אומר על פי השערה קלושה ורעיון רוח. כי הנה היתר אשר חלה עליו דבריו הם דברי המחבר בספרו לקוטי קדמוניות עמוד מ"ג, (כפי הנראה מ"ס הוא מה שציין שם לנספחים וצריך להיות לנוף הספר) שהעיר שם על מה ששני החברים הנזכרים ביחד (בתקון הקראים), והם ר' אחא ור' מוחה, שניהם בעלי נקוד ומסורה הם, והראשון יודע ומצה על הנקוד האשורי, ומחצבו א"כ בכבל, והשני עם בנו הם מתקני הנקוד הטבראני. אבל מי לא יראה, כי משענתו (של החכם פִּירשט) משענת קנה רצוץ היא, שהרי לא כיון המחבר כי אם אל דברי נסי בן נח, כפירושו על עשרת הדברים שאמר "שצריך האדם לפני קריאתו והגיגו, ללמוד ולכתוב שלישים במועצה ודעת אלהים קדושים ולאֵלף נקודות ומשרתות ופסוק טעמים וחסרות ויתרות לאנשי שנער" (שם עמוד מ"א) והנה המחבר הולך לשיטתו, כי דעתו שני בן נח הוא אחא הנזכר עם מוחה בתקון הקראים, על כן העלה ששני החברים הנזכרים ביחד שניהם בעלי נקוד ומסורה הם וכו' (אבל עכ"ז לא כיון כלל אל המצאת הנקוד, אשר איננה במשמעות הדברים, כי אם על ההתעסקות בו, כי גם את המצאת הנקוד הטברני לא ייחס למוחה ומשה בנו, אע"פ שקראם סלמון בן ירוחם מתקני הנקוד הטברני, כמו שגלה דעתו בזה הספר עמוד 10, על אחת כמה וכמה יחוס המצאת הנקוד הכבלי לאחא, אשר אין לו על מה שיסמך כלל), אבל החכם פִּירשט אשר קבע זמן חיי אחא כחצי הראשון למאה הששית כנזכר למעלה, וימי חיי נסי בן נח כחצי השני למאה השמינית, א"כ אין לו לא דבר ולא חצי דבר מנקוד הכבלי ביחוס אל איש ששמו אחא.

ואם סמך על הנהגתו שהגיה (בספרו הנ"ל עמוד 136) בדברי סלמון בן ירוחם על דבור לא תרצה. (מוכאים בלקוטי קדמוניות נספחים עמוד 62) שצריך להיות שם: אמנם מר רב אחא אמר בקאמצא ומוחא ובנו משה מתקני הנקוד הטבראני אמרו שהוא כפאתחה, ומוה למד שאחא הולך בשיטת הנקוד הכבלי, אשר ממנו נשאר כירינו

הטעם העליון לעשרת הדברים, כמו שהעלה הרש"ף בדברים נכוחים ואמתיים למעלה מכל ספק בספרו לקוטי קדמוניות עמוד ל"ו יע"ש. הנה מלבד מה שגם ע"פ הנוסחא הזאת אין ראיה שאחא היה ממציא או מיסד הנקוד הבבלי, כי היותו נחשב ביחד עם מוחה כחלוק הקראים אינו מעיד מאומה שהיה בן גילו בתקון נקוד ומסורה, ואדרבה ממה שמכנה סלמון בן ירוחם את מוחה ובנו משה "מתקני הנקוד הטברני" ולא יכנה כמו כן את אחא בשם מתקן הנקוד הבבלי, נראה הפך הדבר; הנה מלבד כל זאת, ההגהה עצמה שהגיה פירשט רחוקה מאד בעיני מדרך האמת, כי מלבד למה שהיא מסרסת את כל הדבור ומעוה פניהו, הנה גם שוכרה בתוכה, כי איך יתכן אמרו, "אמנם מר רב אחא אמר בקאמצא" וכו' סמוך למה שאמר "אמר אבו אלפרג" וכו', כי הוא כמו אז תשמח בפאתחה ומר רוד המלמד הזקן יחיהו וישמרתו האל בר' אברהם אלפאסי ר"ת בספר הנקוד אמר כי הוא אלמנפצל בקאמצא" כי איך יכפול מחלוקת זאת עצמה על ידי אנשים שונים, בקשור מלת אמנם, והדברים נראים לעין שהוא רוצה להביא דעה שלישית לא כדברי זה ולא כדברי זה.

גם מה שנחשבו אחא ומוחה כחלוק הקראים לתלמידי ענן, לא דבר ריק הוא מכל וכל, ורחוק הוא להחליט שקדמו לענן הרבה כל כך כדעת החכם פירשט. ע"כ אין ספק שהנכון כדעת המחבר (עמוד 10) שאין ליהם כלל המצאת הנקוד לאיש מיוחד, לא את הבבלי אף לא את הטברני, כי שני מיני הנקוד האלה התהוו מעט מעט על ידי המורים בישיבה, אשר המציאו סימני זכרון לתלמידיהם, עד אשר יצא הנקוד האשורי בבבל והטברני בארץ ישראל, דומה ממש להתהוות המסורה, אשר גם הוא תפרד לשני ראשים ר"ל מסורת המערכאי (כני א"י) לבד ומסורת המדנחאי (בני בבל) לבד, אשר מטעם זה יסכימו כתבי יד המנוקדים בנקוד הבבלי, על הריב למסורת המדנחאי המזבאה במסורה שלנו, כמו שמבאר המחבר בטוב טעם ודעת בתחלת ספרו זה.

שם ידבר המחבר בדברים מושכלים ועמוקים על תולדות סימני הנקוד יע"ש, אולם לא נחבררה לי דעתו בדבר מה שאמר שם על פי דרכו, כי המנוקדים הקדמונים השתמשו בדגש גם על סימן התנועה הצריכה להיות תחת האות, ועל פי זה שמו על הרך משל דגש בכף של מלת זכרון הכאה כמוכרת, להורות שהיא צריכה להיות נקראת

כאלו היחה מנוקדת בקמץ. כי הנה מפשט דבריו נראה שדעתו לאמר שאין כאן דגש כלל, כי אם סימן נישן אשר היה מורה על מציאות. תנועה נוספת על עיקר המשקל שהוא פֶּעֶלֹן, וראייתו ממה שחבר הדגש בשמות האלה בכואם בנטיה, ועין הפעל איננה מנוקדת בתנועה כי אם בשוא אבל כאמה מן הראיה הזאת לכרה עוד לא נוכל להוכיח. מאומה, כי בצדק נוכל לומר שדגשות עין הפעל והתנועותיה חליות זו בזו, וקשורות אחת בעקב רעותה מפאת טבע המבטא, ולא מסכות פוקריות. ואצ"ל אם נחליט כדעת המחבר שעיקר המשקל הוא פֶּעֶלֹן, אלא שבמוכרת יוסיפו קמץ בעה"פ, שאז אין לפקפק מאומה בסבת מציאות הדגש, כי בהעדר השוא שאחרי ת"ק יבוא דגש אחריה על פי טבע המבטא, למען לא תשאר בהברה פשוטה לפני אות המקבלת דגש מבלי נגינה או סתג, ועל פי זה מצאנו עד"מ הנני רפוי (ובסתג תחת ההא מפני התנועות הנון הראשונה למען לא תבלע בהברחה וישמע כנון אחת הדגושה) הנני דגוש. וכן כאשר יעדר הנח מפני הנטיה יוסיפו דגש, אף על פי שאין לו שום שמוש והוראה, כמו כרמל כרמלו בדגש הלמד וכדומה, וכן תמורת פקדתו בחזו רפויה נאמר בהניע התיו פקדתו בדגש. אבל אם גם נניח שעיקר המשקל הוא פֶּעֶלֹן ומפני הנטיה יעדר הקמץ, (כי באמת אין מדרך הלשון לתח תנועה במקום שוא נח מפני ההפסק כאשר יהיה כן על פי הדעת הראשונה) אין להתפלא על העדר הדגש, כי מדרך הלשון להשמיט הדגש מאות שואית כידוע, וגם באות כג"ד כפ"ח מצאנו מבורחם בושים (יחוקאל ל"ב ל') רפוי.

אבל היותר קרוב שיש כאן שני משקלים, ובמוכרת יבוא רק האחד והוא פֶּעֶלֹן, ולהפך בנטיה יבוא השני לברו, וההולך ישחמש בשניהם, כי באמת אין להבדיל מאומה בין זכרון לבני ישראל (במדבר י"ז ה') ובין אין זכרון לראשונים (קהלת א' י"א). והנה כבר הרנישו המדקדקים בדבר זה, ר"ל שיש לפעמים שני המשקל בין הנטיה ובין הנפרד והמוכרת. ומה נכונו דברי הרדב"א שהביא המחבר בספרו לקוטי קדמוניות (עמוד קס"א) והסכים עליהם, להבדיל בשם קטן בין משקל פֶּעַל ובין משקל פֶּעֶל, כי הראשון יבוא חמיד בהפסק,* וגם

* ועסה קורא יקר ראה זה מלחמי סעד וסומך לדברים האלה, צעמ

בהם יש הכדל בנטיה, כי לא תאמר קטונים ולא קטונה, גם לא הכנויים
 מן קטון כי אם מן קטן, אף על פי שמצאנו את הראשון בסמיכות
 קטון בניו (דה"ב כ"א י"ז).

בעמוד 54, אחרי אשר העיר המחבר על מה שמלת בכל היא
 בנקוד הבבלי בפתח רחב, (על הבית השניה) ישפוט במישרים לאמר:
 "וכן כל סגול אצלנו בסוף המלה כשהוא מוטעם. יהיה אחריו נח נראה
 או נח נסתר תמורת פתח גדול הוא" וכו' וכבר התחיל הסגול אצל
 הטברנים להדיח את הפתח ממקומו גם בעבר קל במלת לחם שערים
 (שופטים ה' ח') שהיא תמורת לחם, עד שאין כאן שום זרות חוץ
 מחלוף זה".

ומה מאד נכונים דבריו בעיני, ואע"פ שלא הביא כי אם עד
 אחד יחיד בכל המקרא, אשר יעיד על התגברות הסגול בנקוד הטברני
 להדיח את הפתח ממקומו בעבר קל, הנה כבר מצאתי לו חבר, ועל
 פי שנים עדים יקים דבר. כי על פי מה שגליתי על ידי החקירה
 בסהרי לשוננו הקדושה והבאת ראיות מאחותיה הקרובות אליה, למען
 יתבארו המקראות הקשים בדרך פשוט מבלי כל לחץ ודחק ומתקבל
 על הלב, עלה בידי (במאמרי "מקרא קצר" אשר ת"י בכתובים ויבוא
 א"י"ה במחברות הבאות) לחדש באור חדש על המקרא הסתום מקוצר
 ומקוטע: והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר
 בהם וישבר למצרים (בראשית מ"א נ"ו), אשר על פי הבאור הנזכר

קראתי אותם בספר לקוטי קדמוניות ואחזקון זהם וייטצו צעיני מאדי כי גם
 צפעלים רחיתי את שני המשקלים האלה חליפות ישמשו זה כהולך זה כמוכרת.
 וצחמלה ידוע תדע והשיבות אל לצדך, כי שני המשקלים האלה פעל פעול הם גם.
 כן הציונים מן הקל מן המשקלים פעל פעול, כי צחמדך צעצר חכמתי תאמר
 צציוני או צעס תואר חכם, וצחמדך צעצר קטונתי תאמר הציוני קטון. ועפ"י
 השם קטן הוא מן קטנתי אשר ישמש בהפסק תמורת קטונתי המשמש. צחמלע
 תאמר, ואם יפוג לצד מהאמין צדך זה, הנה לפניך מקרא מפורש ואני כאשר
 שכלתי שכלתי (צראשית מ"ע י"ד) — אשר מוטעם זה נראה לי שאלת שכלתי השנית
 היא מן המשקל הפתחי והקמץ תמורת פתח (כדעת המוצא שם) ולא תמורת מולט
 (מצוא עמוד 119) שלא מלאנו כיולא צזה, ר"ל שיצוא קמץ תמורת מולט מפני
 ההפסק, — אם לא צראשית מ"ט ג' וצצור זה ישמש השם קטן תמיד בהפסק
 תאמר. ואולי מוטעם זה צנו את הציוני צעני קמץ מן העצר צעל קמץ ופתח,
 על כי דרך המשקל הזה לצוא בהפסק ואז ישמנה הפתח לקמץ ודוק צזה.

לא תהיה מלח בהם במקרא הזה כמו שהיא רגילה להיות שם הנוף כיום שבו, כי אם פעל עבר מבנין הקל מענין אצירה ואסימה, אשר יורה עליו שרש בהם בלשון ערבי, והפעל יפתח מוסב על חדבר האצור ולא על בית האצור עצמו, על דרך גפחתה בר (עמוס ח' ה'), ובמאמרנו הנ"ל יחבררו ויחלבנו הדברים באריכות כטוב טעם בעזיזה, ולע"ז די לנו להזכיר רק את היוצא לנו מן הכאור הזה הנוגע לענינו, והוא כי מצאנו חבר לנקוד מלח לחם שערים במלח בהם הנזכרת, ושני הערים האלה יוכלו להיעיד כי גם במקומות אחרים יתכן שיבוא הסגול חמורת פתח.

הן אמנם יש פתחון פה לבעל דין לטעון, הלא ערכך ערכא צריך, ועדיך אינם מעידים עדות ברורה, כי מי יעיד על המלות הנזכרות שהם ממשקל פֶּעַל בפתח העין והסגול חמורת פתח. ואולי הם ממשקל פֶּעַל בצרי העין והסגול חמורת, שהוא מעין חברתו כידוע. אולם על זאת אשיב לו כי יש לי להביא ראיה מדרכי הלשון וחקי הדקדוק, שהמלות האלה לא חתכנה להיות מן המשקל הצרי, והוא על פי מה שכבר הרגישו המדקדקים, שבהבדל המשקלים השונים אשר לפעלי העבר בבנין הקל חלוי וקשור הבדל ההוראה בענין מה, כי לעומת מה שישמש המשקל הפתחי בפעלים יוצאים, הנה מדרך הלשון להשתמש במשקל הצרי בפעלים עומדים או מקריים, ועפ"ז לא חתכנה הפלות האלה אשר שחיהן פעלים יוצאים הנה, להיות מן המשקל הצרי, והגנו מוכרחים להודות כי הם מן המשקל הפתחי והסגול חמורת פתח.

אמנם, בהיות כי הכלל הנזכר, כפי הנראה לעין, איננו כלל נכון וקים מבלי יוצאים ממנו, עד אשר נוכל להביא ראיה על ידו כמו שיראה הרוואה בהשקיפו על המון הפעלים הבאים במשקל הצרי, והמדקדקים לא אמרוהו כי אם בדרך הקרוב, ר"ל שרוב הפעלים הבאים במשקל פֶּעַל הם עומדים או מקריים ממאמר האיכות והכמות, אבל לא כלם; כי יש מהם מתקשרים עם הכנייים, או עם יחס הפעול, ואשר הוראתם מעידה עליהם שהם פעלים יוצאים, עדים ולבשם (ויקרא ט"ז ד'), וירשוה (ישעיה לד' י"א), ושאלך (בראשית ל"ב י"ז), והדומה לזה. (* על כן לא אכלא שפתי מלחווה דעת, כי

(* גענעניוס צספרו לעטרנעצידע וכו' 66 § מניח צסס מיכלאוס, סאערי

רואה אני דברים כמוסים בענין הזה, ושיש להכדיל בין הפעלים הבאים במשקל הצריי באמת, ובין אותם אשר רק חבנית עתיקה נשארה בהם, הנראה כנטיה ובטלה ועברה מעיקר המלה, אחרי אשר נקבעו ונטבעו הליכות לשון עבר בדרכי דקדוקה, לכל משפטיהם, ויהי לחוק להשתמש במשקל הצריי בכת מיוחדת מכתות הפעלים. כי אם נתור לחקור על כל לפני מציאות המשקל הנזכר בפעלים שונים, חיש קל נבין לדעת, כי תנאים ונדרים מגבילים יש בהשתמשות הפעלים במשקל הזה, כי יש אשר ימצא במלות אחדות מהנמצא במקרא מאיזה פעל, ובאחרות מן הפעל ההוא לא ימצא; והיודע דרכי הלשון ידע, כי לא דבר ריק הוא ולא מקרה הוא, כי אם מטעם חקי הדקדוק אשר גבול ישימו להליכות הרבור. זאת אשר אחזה לי בענין הזה:

(א) יש פעלים אשר לא יבואו במשקל הצריי כי אם בטעם מפסיק, והם לא יחשבו לבני המשקל הזה באמת, כי כפי הנראה לי, רק להזקק הרבור ולהפלות הענין במקום ההפסקה, ישמש בהם המשקל הזה העתיק יומין חמורת המשקל הפתחי, אשר לקח עמדתו בעיקר המלה; (* כמו וישראל אהב את יוסף (בראשית ל"ז ג'), כי אותו אהב אביהם) (שם ד') והדומה לזה בפתח, אבל כי את חנה אהב (ש"א א' ה'), צדיק ה' צדקות אהב (תהלים י"א ו'), וכדומה בצרי. (אבל כאשר אהב אביו, יחכן שהוא בינוני, על דרך שיחבאר להלן) וכן אשם אשם לה'

על מה שצין כל פעלי המשקל הנריי, רק הפעל חנז לחזו (וגם יקצ חנז וז ישעיה ה' ז') הוא פעל יולא במיר, והוא מוסיף גם את הפעל חלח ועכ"ז הוא מסכים לדעתו, שפעלו המשקל הנריי אינם פעלים יולאים גמורים יע"ש; ולא צירר לנו דעתו על אלה שהצחנו, ולאכני את הישר צעיני כחצתי, וצדצר הפעלים חנז חלח עיין להלן.

(* ולא כדעת געזעניוס, אשר הרגיש זאת בספרו הכ"ל § 91, חנז חנז שזמלות כאלה המשקל הנריי עיקר, והפסח זה זמקומו שלח זמקוס ההפסק. ואולי נמנע לחשוב שהצרי זה חפני ההפסק, מפאת כי חלחנו הדצר לספק, ר"ל שהצרי יוסף לפסח זהפסק, כוונתו בספרו הכ"ל § 52, וזמשקל הזה עלמו החפיר לזנון קול (ישעיה ל"ג ט'). חולם חלצר זה שלדעתנו יש טעם נכון דצר, כי לא יוסף הפסח לצרי חפני ההפסק, כי אם חשיב חשמש החמונה העתיקה, אשר צצר עזרש וזטלה, (ויחשן שכן הדצר גם זקלח פעלי הטצר חזנון הכנז, ופעלי העתידי חצמן. הק חצורה נפ"ל, אשר יולא לרי זהפסק חמורש פתח), עוד גם זאת מכל לומר, כי זה לעומת זה ישמשו זלשון דצר והפוכו, כדעת החמנזר בספרו זה עמוד 118 יע"ש.

(ויקרא ה' י"ט) בפחה, אבל בשגנה ואשם (שם ד' כ"ב), ולא ידע ואשם (שם ה' י"ז), והדומה לזה מן המשקל הצריי מפתח הטעם המפסיק. וכן הדבק באשחו (בראשית ב' כ"ד), בהם דבק שלמה (מ"א י"א ב'), ובכפי דבק מאום (איוב ל"א ז'), דבק לשון יונק (איכה ד' ד'), כלם בפחה, אבל ולשונם לחכם דבקה (איוב כ"ט י'), מפלי בשר דבקו (שם מ"א ט"ו), בצרי מפני ההפסק, ואם היו מן המשקל הפתחי היה משפטם בקמץ כידוע. ואתה חחזה קורא יקר, כי מחסרון ההתבוננות בדבר זה, טעו געזעניוס ופירשט, לחשוב מה שנמצא בחטאות ירבעם בן נבט אשר ההטיא את ישראל דבק לא סר ממנה (מ"ב ג' ג'), לתארי במכוזן בינוני, כמו ויש אוהב דבק מאח (משלי י"ח כ"ד), והדומה לזה, אבל מי לא יראה כי הוא פעל עבר גמור, ואין כאן מקום לחאר או לבינוני כלל. וכן וגבר ישראל (שמות ט"ז י"א), והדומה לו בפחה, אבל מאריות גברו (ש"ב א' כ"ג), מן המשקל הצריי וכבר עליה פשעה (ישעיה כ"ד כ') בפחה, והמלחמה כבדה (שופטים כ' ל"ד), מן המשקל הצריי, ועצם כחו (דניאל ח' כ"ד) בפחה, אבל ואויבו חיים עצמו (חללים ל"ח כ'), מן המשקל הצריי, וקדש הוא ובגדיו (שמות כ"ט כ"א), מן המשקל הפתחי, אבל זרה הלאה כי קדשו (במדבר י"ז כ'), מן המשקל הצריי. וכן ואבימלך לא קרב אליה (בראשית כ' ד'), והדומה לו מן המשקל הפתחי, אבל אל אלהיה לא קרבה (צפניה ג' כ'), מן המשקל הצריי.

ודעת החכם פירשט (בהקונקורדאנציא אשר לו) שיש הבדל ההוראה בהבדל המשקלים בשרש זה, כי הפתחי היא מענין קרב ומלהמה, והצריי לכד הוא מלשון קריבה ודביקה, אלא שנפתח פחוץ להפסקה ע"ש אותיות חיכוניות גרונות, אינה נכונה בעיני, כי לא מצאנו דמיון נכון להרחבה כזאת בריש שאיננה גרונות באמת; וכבר הראינו לדעת שמדרך הלשון הוא, לשמש במשקל הפתחי כשהפעל הולך הנה, ובמשקל הצריי כשהוא מופסק בטעם, ומה לנו לבקש רחוקות וזרות חסרי טעם, אם הדברים מושכלים ומובנים כדרך ישרה תמוכה ונשענת על יסודי הלשון.

ועוד ייתר רחוקה דעת החכם ראבינאוויטש, בספר הדקדוק אשר לו עמוד 180, אשר אמר כדברים האלה על השרש קדש, ולדעתו מה שאמר הכתוב זרה הלאה כי קדשו, הוא מענין קדש וקדשה בצרי, ר"ל ענין פגולים וטמאה. כי מלבד מה שפשט הכתוב מורה ברור,

שגם כזה הפעל קדש הוא מענין קדושה, כנראה מפסוק ג' ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו, הנה גם משענתו מדרכי הדקדוק היא משענת קנה רצוף, כי תקע יתרות דבריו, כמה שמדרך הלשון להשוות משקלי הפעלים עם משקלי השמות הכנויים מהם, ובעבור זה לא יתכן לדעתו, להיות הברל ההוראה, רק במשקלי השם ולא במשקלי הפעל; אבל הלא גם השם קדוש אין לו פעל המסכים למשקלו, כי לא מצאנו הפעל ממשקל פעול כי אם ממשקל פעל כפתח, אשר השם הנגזר ממנו צריך להיות בקמץ כידוע, וא"כ מאין לנו ליחס על פי הסברה לשם קדש בצרי, פעל מן המשקל הצריי, ואם גם מצאנו מפורש פעל מן המשקל הזה, אין לנו שום טעם למהר ליחסו להשם קדש בצרי, מלאשר בחולם, אחרי אשר הראינו לדעת, כי השרש הזה איננו מקפיד על השחוח משקל הפעל והשם. וראבינאוויטש עצמו הביא שם שרשים משרכים דרכיהם בחליפות המשקלים, ר"ל אשר בשרשים ששמותיהם על משקל פעול, ימצאו פעליהם במשקל הפתחי והצריי, כמו רחק בפתח ובצרי רחקין יאכרו (תהלים ע"ג ב"ז) מן רחוק, וטהר בצרי מן טהור, גדל בפתח ובצרי מן גדול, קרב בפתח ובצרי, מן קרוב; ויהיה כמו כן קדש בפתח ובצרי, מן קדוש והפעל מן קדש בצרי לא ימצא כלל.

גם מה שהכביר שם דברים על השרשים סקל נכר שרש, ונסה להוכיח כי לא ישמש פעל אחד על דבר והפוכו, הנה לא עלה בידו מאומה, כי נלחץ להודות שהנחת הפעלים היחה על המושג הכללי, וממנו יצאו סעיפי ההוראה השונים, הכל לפי הענין חמדובר ולפי הסתעפות המושגים וזה הדבר גם כן בשרש קדש, ורואה אני את דברי פירשט, שאמר בספר הקונקורדאנציא אשר לו וז"ל: ומן האמת קדש קדשה חוארים בינונים עתיקים ארמיים מן קדש, ורצונו כמו קדוש, ובאשר שהקדש לע"ז אצל ארמיים, נתפסלה החטונה הארמית ולא התערב עם קדוש העברי

וכן שכן עליו הענין (שמות ט' ל"ה) בפתח, אבל וכן כתפיו שכן והדומה לו בצרי, וכבר הכירו בו געועונים ופירשט, שהמשקל הצריי בא בהפסק, וכן לכן שמח לבי (תהלים ט"ז ט') והדומה לו בפתח, (ויחכן שהוא כן מפני הגרונות) אבל וצדיק ירן ושמח (משלי כ"ט ו'), צהלה ושמחה (אסתר ח' ט"ז), מן המשקל הצריי; ומה גדלה טעות החכם פירשט, בחשבו את אלה שהזכרנו לביננים,

כי מלבד מה שהמשך המאמר מעיד עליהם שהם פעלי העבר, הנה כנחוב צהלה ושמחה גם הנקוד מעיד על זה, כי אם וזה בינוני היה משפטו בשאר השין והטעם מלרע. ומה שאמר בספר המלים, שהוא כן טעמי וההפסק, הכל הוא ואין בו טעם, כאשר ידע כל משכיל על דבר. תאם היתה גם כן טעונו בשרש שמע, אשר חשב ובשועי אלף שמע (ההלים כ"ב כ"ה), זה עני קרא וה' שמע (שם ל"ד ז'), צעק וה' שמע (שם י"ח), כל הדברים אשר שמע (ירמיה ל"ז י"ג), לכינונים והם פעלי עבר גמורים בלי שום פקוק.

ב) המשקל הצריי היא התכנית העתיקה והגושנה יותר מן המשקל הפתחי, על כן גם אחרי אשר השתדש המשקל הפתחי, והתאחו בכל הפעלים המעשיים או היוצאים ולא נשאר המשקל הצריי כי אם בפעלים מקריים או עומדים, כדרך הלשונות ללכת הלך והשתלם בשלמות הראויה, למען אשר יבדילו התמונות השתות בין פרטי העינים וההוראות השונות; הנה גם אחרי כן נשארה התמונה העתיקה כנטיית פעלים אחדים, אשר היתה משמשת בהם לפני, אף על פי שהלפה ועברה מעיקר המלה. כי כן ררך הלשונות, במלות אשר השתנינה כרבות הימים בימי השתלמות הלשון, ותחלפנה תמונותיהן העתיקות לתמונות חדשות, אשר המלות הנגורות מן המלות ההן, או הגושות על ידי תוספת הברת השמוש, עוד כל ימי הלשון שתמשנה בהתמונה העתיקה. ודבר זה קבוע וטבוע ביסודי הלשונות, ועל כן יראו לעיני החוקר דגמאות רבות מענין זה גם בשאר לשונות, עדי"מ שמות האר *paternel materiel* בלשון צרפת, הם נגורים מן התכנית העתיקות (אשר נשאר בלשון רמית, שממנה יצאה ל"צ כידוע) *pater mater* אף על פי שכבר עברו ובטלו, ולא ישתמשו בהן הצרפתים כי אם במלות המוקלות מהן *père mère*, וכיוצא בהן בשאר לשונות. ובלשון עברית תמצא עדי"מ כנויי פקדה לנקבה נוכחות, נגורים מן התכנית העתיקה פקדתי, וכנויי פקדחם פקדתן מן התכניות העתיקות פקדחם פקדתן, אף על פי שכבר עברו ובטלו התכניות האלה, ואינן משמשות עוד בלשון, ושאר יצוא בה. *) ובנוגע לעינוג, ישמש המשקל הצריי בכנויי הפעל או

*) ובנוגע זה ימלאו הרבה שמות אשר יצאו צנטיה ממשקל אחר שונה ממשקל אשר צנפרד, כידוע לצעלי הדקדוק, כי המשקל העתיק נשאר צנטיה השם כמו שהזכרנו. ועפ"י יבצא לנו מראה זר מאד, הנראה כזכה שמות היחס הנגורים משמות העלם, ר"ל אשר השמות ההם, אינם מדוקדקים היטב על פי משפטי

בתוספת הברות השמוש חם חן, גם בפעלים אשר אינם מתיחסים אליו באמת, כמו בשרש אהב אשר הוא מן המשקל הפתחי כנוכר למעלה, מצאנו בכנ"מ העין בצ"י, כמו ואביו אהבו (בראשית מ"ד כ'), כי אהבך (דברים ט"ו ט"ו). והדומה לזה. וכן בשרש גרל אשר גם הוא

הנזירה הראויים להיות ; והם כמה שמות יחס הנגזרים משמות העלם שסופם סא. והנה לעומת מה שדרך שאר שמות כאלה, לקבל רק תוספת יוד היחס, יקבלו הם (אחרי נפול הה' הסופית כדרכה) תוספת נון יוד, כמו גילוני מן גילה, (ש"צ ט"ו י"ג) פוי מן פוי, (צמדצר כ"ו כ"ג) שלני מן שלה, (שם כ') שילוני מן שילה, (מ"ח י"ח כ"ט). וטעם הדבר כי השמות האלה, עיקרם צענם וראשונה צנון צסופס, אשר נשמטה להקל על הלשון, וזאה אחת הנשימה במקומה, (עיין געזעניום צספרי ה"ל עמוד 138 ועמוד 513) וצנטייה חשבז תראה התמונה העתיקה כחצוחר. וז"ל שכמו כן צשמותהמין, מה שמלאנו לכל זונות יחנו נדה ולא נתח אח דניך (יחזקאל ט"ז ל"ג), שהמלה נדן היא העתיקה, אבל הקלוה ואחרו נדה, ואעפ"כ נשארה התמונה העיקרית צנטייה. ועפ"ז נראה לי שגם נדן היא משרש נדה, והנון נוספת לסימן המשקל כדעת געזעניום, ולא משרש נדן כדעת פירשט צס"מ, גם כ"ל שעיקר המלה נדן צחמש נקודות כמו נדה, ולא צשני קמלין כאשר חשבז כותבי סה"מ וערצצו לחמה עם מלת נדן, המורה עיין חער ותיק חערצ (דה"ח כ"ח כ"ו). וכן צירניות (דה"צ י"ז י"ג כ"ו ד') מן צירה ודוק. ומה שמלאנו להפך לנעמן משפחה הנעמי (צמדצר כ"ו ב'), שסופפת הנון צאה צעיקר המלה וחסרה צנטייה, (עיין חצוץ עמוד 176) נראה לי שהוא ב"כ מטעם זה, ר"ל שגטיח השם היא מתמונתו העתיקה, אלא שצסם הזה התמונה המחוזרת היא צסופפת נון, לעומת מה שהעתיקה היחס חסרה הסופפת הזה ; וסצת הדצר נראה לי מטעם שאצאה. כי הנה מלבד השם הזה נעמן שהוא שם זכר, מלאנו עוד שם נעמה לנקבה, (צראשיה ד' כ"צ מ"ח י"ד כ"ח) והדצר קרוב מאד, שעיקר שמי השמות האלה הוא נעמה, אשר היה משמש לפניס לזכר ולנקבה, ורק צששתלם הלשון החלו להצדיל ציניהם, כמו שמלאנו כיולא צזה גם צשמות המין, עד"מ צסם נער שהיה לפניס משותף לשני המינים כאשר יעידו הקרי והכתיב אשר לו צספרי הקורה, (עיין געזעניום צספרי ה"ל וצבהרצומחטיק אשר לו צהלכות סימני המין). והנה צהיות כי השם נעמה הוא לשון נקבה מפאת תמונתו וחצניותו, ואזכר מן השרש הזה נעמן (ישעיה י"ז י'), על כן כאשר צחו להצדיל צסם זה צהורחתו על עגם פרטי צין זכר לנקבה, הוסיפו משפפת הנון לסימן הזכר, (כמו שהוא צהורחתו כסם המין) והנטייה נשארה מן התמונה העתיקה. ועל כן יהיה שם היחס לזכר נעמי מן נעמה, ולא נעמי מן התמונה החדשה נעמן. אבל צואח השכילו להצדיל גם צנטייה צין זכר לנקבה, כי צסם הנקבה חמרו מן נעמה נעמתי, (חיוצ צ' י"ח) כדרך הא הנקבה להתחלף צתי צנטייה, וצזכר חמרו נעמי, כדרך שמות העלם שסופם הא, כמו לצריעה משפפת הצריעה צמדצר כ"ו מ"ד והדומה לה.

מן המשקל הפתחי, כמו עד כי גדל מאד (בראשית כ"ז י"ג), והדומה לזה, הנה בכנויים מצאנו גדלני כאב (איוב ל"א י"ח) בצרי, וכן בשרשים ילד, ירש לבש, שאל, דוק וחמצא שכלם פן המשקל הפתחי ובנטיה יתראה בהם המשקל הצריי ברב או במעט.

ואשר ראוי לשום לב עליו, הוא מה שהתכונתי בהשקיפי היטב על הליכות המשקלים האלה, ורוח מבינתי יענני כי בגורת נחי למד אלף, המשקל הקמצי (ממלא מקום הפתחי) הוא קודם להמשקל הצריי, כי למען האלף האוהבת לנוח אחרי הקמץ, השתמשו בו לפנים בכל פעלי גורת נל"א. כטרם לקח המשקל הצריי עמדתו, והוקבע לו מקום בפעלים המקריים, אשר על ידי זה נפל חבלו לשמש (כפי הנמצא במקרא) בחמשת הפעלים: טמא, ירא, מלא, צמא, שגא. כי תחת, אשר החמונות העתיקות, התנהלו ללכת לרגלי המבטא המתוקן ויפוי הדבור, על פי שגרת לשון המדברים, מבלי שום לב אל פרטי ההוראה, הנה בהשתלם דקדוק הלשון, והתחוקקו חקותיו ומשפטיו, גברה יד תורת הדקדוק על שגרת הלשון, על כן השתמשו גם פעלי גורת נחי למד אלף במשקל הצריי, בהיותו ראוי להם על פי ענין הוראתם.

על כן אם נתור למצא הבדל בין העיקר ובין הנטיה בפעלים מגורת נל"א, נמצאנו ביחס הפוך מאשר מצאנוהו בגורת שלמי הלמד; כי תחת אשר מצאנו פה המשקל הצריי בא בנטיה כעתיק יומין, נמצא שם את המשקל הקמצי משמש בנטיה בפעלי המשקל הצריי, כמו כי ירא לשכת (בראשית י"ט ל') וכיוצא בזה בצרי, למען יראתם (יהושע ד' כ"ד) בקמץ, וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות ט' ל"ד) וכיוצא בזה בצרי, אשר מלאו לבו (אסתר ז' ה') בקמץ. ומה שנמו המדקדקים האחרונים להבדיל בשרש מלא, בין המשקל הקמצי להצריי, בחשבם כי האחד בודד והשני נודד, לא טוב הוא בעיני, כי באמת אין הבדל כלל בררכי ההוראה בין שני המקראות האלה שהבאנו; ואם באנו לחשוב את הפעל מלא במקרא אשר מלאו לבו לפעל יוצא, יהיה כמו כן בשאר מקראות, בכל מקום שהוא מתחבר עם יחס הפעול. אבל האמת כי שרש מלא איננו פעל יוצא גמור כי אם כשבא ביחס הפעול כפול, אבל אם בא ביחס הפעול אחד, הוא רק פעל מקרי, ואין הבדל בין אם הוא מוסב על הדבר הממלא ובין היותו סובב על הדבר הממלא, כי הדבר הממלא, אע"פ שבא ביחס הפעול, איננו מקבל הפעולה, כי אם בא ע"ד השמות הבאים

לחאר את הפעל ולגזור בו גדר מה (עיין געזעניו. לעהרנעבידע §178).
 ג) יש אשר חלף ועבר המשקל הצריי, וחדל מלשמש בעבר, ונשאר רק בכינוני. וזה יחכן על שני דרכים: הדרך הראשון הוא כאשר הכינוני הוא ג"כ שם התאר הבנוי מן השרש ההוא, ועל פעלים כאלה נוכל לומר שאין להם חלק כלל במשקל הצריי, כי חדל מלשמש בהם לגמרי, והכינוני הוא משאל מן השם, ולא נבנה מן הפעל (ובעבור זה יחכן שימצא בפעלים האלה גם הכינוני על משקלו פועל ופעול, מלבד התאר המשמש במקום כינוני) ער"מ בשרש אבל, אשר העבר מן המשקל הפתחי (ישעיה כ"ד ז' ; ל"ג ט'), והתאר והוא הכינוני מן המשקל הצריי (בראשית ל"ז ל"ה והדומה לו). וכן בשל בפתח הוא פעל עבר (זאל ד' י"ג), ובצרי תאר והוא הכינוני וכשל מבשל כמים (שמות י"ב ט'), אשר ספאת הוראת השרש הזה בבנין הקל על הדבר המתבשל, כמו בשלו עצמיה (יחזקאל כ"ד ה'), על כן יהיה טעמו כטעם כינוני פעול, וכן וחרד (ישעיה י"ט ט"ו) עבר בפתח, אבל ירא וחרד (שופטים ז' ג') בצרי, וכבד (ישעיה כ"ד כ'). עבר בפתח, אבל כבד הרעב (בראשית י"ב י') והדומה לו תאר והוא הכינוני, וכן אשר לבש (ויקרא ט"ז כ"ג) והדומה לו עבר בפתח, אבל לבש ה' עוז (תהלים צ"ג א') בצרי, נראה לי שהוא תאר משמש ככינוני, וטעמו כטעם כינוני פעול, כמו לבוש. (אבל לבש הראשון אשר במקרא הוה, יוכל להיות פעל עבר, ובא בצרי מפני ההפסק כמו ה' מלך בשני קמצין).
 וכן בשרשים עמל עשן רחק שמח דוק ותמצא.

הדרך השני הוא, כאשר יהיה המשקל הצריי משמש רק לכינוני והתאר יבא בתמונה אחרת, ויהיה הכדל ההוראה בין הכינוני ובין התאר, על פי חליפות תמונותיהם, וזה לנו האות, כי תמונת הכינוני לקוחה ממשקל עתיק יומין, אשר היה משמש לפנים בפעל ההוא, כמו הולך וחזק מאד (שמות י"ט י"ט), ודוד הולך וחזק (ש"ב ג' א') כינונים בצרי, אבל התאר בקמץ כידוע, והבדל ההוראה נקל להבין. וכן וילך הלך וגדל (בראשית כ"ו י"ג) והדומה לו כינוני בצרי, אבל התאר בחולם כידוע, וכן הולך וקרב (ש"א י"ז מ"א) והדומה לו כינוני, והתאר בחולם כידוע. ודומה לזה בלשון ארמי שהכינוני קטל, וגם בכינוני פעול עה"פ בתנועה מושכת יוד, הקרובה כמכטא לתנועה המשקל הצריי.

אחרי כל הדברים והאמת האלה, בצדק נוכל להניח כלל נכון

וקים, שלא ישמש המשקל הצריי בעיקר הפעל, (ר"ל בפעל עבר שאיננו מופסק ולא נטוי) כי אם בפעלים מקריים, אבל לא במעשיים היוצאים לנף שני, ואם נחפש בכל המקרא לא נמצא נדר הכלל הזה, זולתי מלה אחת, והיא וגם יקב הצב בו (ישעיה ה' ב'), שהיא פעל יוצא ונקודה ע"פ המשקל הצריי. והנה דעת יש אומרים המובאה בהקדמה דאנציה להחכם פירשט שהמלה הזאת שם החאר היא, ומעמה כמו חצוב, רחוקה בעיני מאד, כי הענין מוכיח שהיא פעל עבר; אולם ככל זאת לא יתבטל הכלל הנזכר בעבור המלה הבודדת הזאת. כי כפי הנראה לי ברור, היא יוצאת מן הכלל על פי סבה מיחדת לה לברה, והיא פגישת שתי אותיות דומות המכרת על חמכטא, ומן הצרך לתת רוח בין מלת חצב למלת בו שאחריה, ע"ד שאמרו רבותינו בקריאת שמע שצריך לתת רוח בין הדבקים, כגון עשב בשדך, הכנף פחיל. ובעבור זה נקדו מלת חצב כנקוד ההפסק, וגם האריכו בטעם בהברה האחרונה, נגד מה שמשפטו להיות נסוג אחר כידוע, מה שלא עשו כן בשרש אחר שאין המשקל הצריי משמש בו כלל, כמו וישב בה (ירמיה כ"ז י"א).

היוצא לנו מכל זה, שהכלל שהזכרנו בהגבלת ענין הפעלים מן המשקל הצריי, שב לאיתנו, והיא המוכיח לנו, שהמלות הנקודות בסוג העין הנזכרות למעלה, לא תחכנה להיות מן חמשקל הצריי, כי אם מן הפתחי, והסוגל בא תמורת פתח כרעת המחבר, וזהו מה שרצינו לבאר.

בעמוד 68 העיר המחבר ברבר המקרא וסחית עפרה ממנה (יחזקאל כ"ז ד') וגלה דעתו שעל פי מסורת הכתב יד הכבלי תהיה קריאת המלה וסחת, ושהמלה הזאת היא לפי זה פעל עבר לנסתרים משרש סחת, המצוי בלשון ערבי וענינו עקירה מן השרש והשחתה ואבוד, ומוסבה על גוים רבים שכפסוק הקודם, כמו הפעלים הקודמים לה: ושחתו (הגוים) חומות צר והרסו מגרליה וסחתו עפרה ממנה. זבנה אין להכחיד שהנוסחא הזאת קרובה מאד לפי הפשט, ויש לה ידים מן התרגום הסורי ומהנחת הטעמים, כאשר העיר המחבר בסב טעם, אבל עכ"ז קשה עלינו לכרא חדשות, ולהמציא שרש סחת אשר לא נמצא ממנו זכר בכל המקרא, לא בפעלים ולא בשמות, ע"י המלה האחת הזאת התלויה בספק ויש בה שנוי נוסחאות. ואף על פי שהוסיף המחבר לאמור „ואין לתמוה על שרש סחת הכלתי

נמצא יוחר במקרא, כי הגה גם הפעל סחה נ"ב בלתי נמצא כמוהו, רק השם סחי ומאוס, ופי' יודע אם יש לצרפו עם סחה, עכ"ז יש לפקפק בדבר, כי מציאות שרש פחה בהוראה המכונה אל ענין המקרא הנזכר, קרובה יותר ממציאות שרש סחה. כי מלבד מה ששרש סחה הוא קרוב לשרש נסח בקרב הגזרות, ובארמית הוא מורה על הענין הזה ממש (סחוחא בסורית מטאטא), הגה הוא נ"כ אח וקרוב להשרשים סחב סחף (אשר הוראתם מכוונת מאד אל ענין המקרא הנזכר), ע"פ חלוף גזרת נחי ל"ה בגזרת לה"פ אות השפה, אשר מצאנוהו ראינוהו רגיל בלשון עבר, עד אשר קצת מן הפעלים באים בחלוף הזה רק פעם אחת בכל המקרא, כמו עצה עיניו לחשוב תהפוכות (משלי ט"ו ל') בהוראת שרש עצם. ומה לדעתנו רדה כאף גי' מרדף בלי חשך (ישעיה י"ד ו')—וכזה נמלט מלהגיה במקרא הקשה הזה, כאשר נסו געזעניוס ופירשט, ובמקום אחר נרחיב הדבור בענין הזה א"י"ה — משא"כ שרש סחה, אשר אם נמציאוהו על פי הקרוב בלשון ערבי, הגה עכ"ז יהיה בלשון עברי כערער בערכה גלמוד וסדר מבלי קרוב וגואל.

על כן נראה לי להעיר בזה און תקורא, על מה שעלה במצודת שבלי זה ימים רבים, והוא, שכפי הנראה מאפני מציאות פעלים אחדים במקרא, יש לשער שהיה מדרכי לשון העבריים, — אם בדרך לשון עתיקה (ארכאיזמוס), ואם בדרך לשון גלילה מיוחדת (פרא־פיניציאלית-מוס), ואם בדרך השתנות חקי הדקדוק כפי ההסון על פי שגרת הלשון, וכיוצא בזה, — לתת חיו במקום לה"פ בגזרת נחי ל"ה בזמן עבר וגוף נסתר, גם בלשון רבים, כמו שהוא חק קבוע וכלל חמירי בלשון יחיד כמין נקבה; ותחת אשר ע"פ חקי הדקדוק המיוסדים בלשון, יאמר מן גלה: גלתה גלו נאמר לפעמים כפי המסכים לשגרת הלשון גלתה גלתה. ואף כי לא נכלל למצא דגמאות רבות לזה במקרא, המישר דרכיו על פי משפטי הלשון וחקי הדקדוק גחרוצים וקבועים, עכ"ז נשאר בחוכו רשמי הדבר הזה, אשר נכלל להכירם אם נשים עליהם עין בחינה חודרת. עדי"מ מה שחשבו המדקדים שרש נשת בלשון עברי, ע"פ מה שמצאו נשתה גבורחם (ירמיה נ"א ל'), ונשתו מים מהים (ישעיה י"ט ה'), איננו נכון לדעתי, כי הפעלים האלה הוראתם קרובה מאד להוראת שרש נשה, גם מלת "גשחו" תחכן להיות ממנו ע"ד שנתבאר—ומאין לנו להוציא שרש חדש אשר

לא מצאנוהו בכל הפקרא? ומה שחשבו עוד שלישי לשנים הנוכרים, והוא: ולשונם בצמא נשתה (ישעיה מ"א י"ו), הנה הוא שונה בהוראתו וגם בחמתו, והנכון שהוא לבדו הוא מגודת הכפולים משרש שחה, ושנים הראשונים משרש נשה.

וכן מה שחשבו המדקדקים לשרש יצח או צוח, המורים לשון תבערה והסקה גם מה שמצאנו כי נצחו מבלי איש (ירמיה ט' ט'), נצחה כמדבר (שם י"א), ונצחה מאין יושב (שם מ"ו י"ט), ועל פי הקרי עריו נצחה מבלי יושב (שם כ' ט"ו), המורים לשון שממון וחרבון, ונרחקו לשרך את שהי ההוראות האלה, הוא לדעתי טעות גדולה, אשר הטעה אותם רק המקרא נצחו מבלי איש והקרי עריו נצחה, כי המקראות האלה ארבעתם משרש נצה, כמו עריך תצינה מאין יושב (שם ר' ו'), וגם אלה השנים הבאים בלשון רבים, באה בהם חיו במקום לה"פ על פי מה שהוכרנו.

ועל פי זה תחבן להיות גם מלה וסחתו מן השרש סחה, וזה הדבר אשר גרם לה כי נפלו בה שנויי נוסחאות, על כי באה בחמנה ורה ובלתי רגילה במקרא. ועדיין הדבר צריך עיון.

לעמוד 82 בדבר באור לשון בני ארוד וחילך על חומותיך סביב (יחזקאל כ"ו י"א), לא אוכל עצור-במלך מלחוח גם דעתי בענין זה, והיא: כי מלבד מה שיש לפרש את הלשון הזה בדרך Hendiadys כלומר בני ארוד של חילך על חומותיך סביב, על דרך עצמונה והרונך (בראשית ג' ט"ז), כלומר של הרונך, חליפות וצבא (איוב ו' י"ז), כלומר צבא חליפות וכיוצא בזה, כאשר כבר חשבו המדקדקים את ההוראה הזאת בין שמושי הוא; או ע"ד ואו הכאור, כלומר בני ארוד שהם חילך, ע"ד ויקברוהו ברמה ובעירו (ש"א כ"ח ג'), להמית עיר ואם בישראל (ש"ב כ' י"ט). הנה מלבד כל-זאת, הדרך היותר נכונה כבאור מקראות כאלה, היא לדעתי, להתכוון היטב בתחלה על כנת המאמ", הנשקפה מכין שאר מלות המקרא המוכנות לנו, ולשער בצמצום גדול, את המושג אשר רצה הכותב להביע בדבור הסתום, על פי הנאות להמשך המאמר, ולחפש אחרי כן באוצר לשון הקדש, את המלה או השמוש אשר יורה על המושג ההוא, ואם הוא הנמצא במקרא הנדון, ולכל הפחות אם אין דרך לשון הקדש להשתמש בלשון אחרת על המושג ההוא, ולשון המקרא הנדון היא היותר מסוגלת

ונאה לו, הנה כלי ספק זאת היתה כונת הכותב, והמקרא מחבאר היטב כלי שום לחץ ודחק.

והנה המושג הדרוש במקרא הזה (על פי הענין), לבוא לפני מלת „הילך“ הוא אשר תורה עליו מלת „אלם“ כל”א, ר”ל כאשר חשמש ליתר באור דבר מה עד”מ: איד, אלם פֿאטער... וכדומה, כי כפי הנראה לעין כונת הנביא לאמור: דיא ארודיטען, אלם דיין העער, שטאנדען אויף דיינען מויערן רינגסאום. ואם נחור בכל מלות הטעם ואותיות השמוש אשר ללשון עבר, לא נמצא שמוש מסוגל למושג הזה רק הואו לכרה, אשר מצאנוה משמשת גם בפעלים בהוראת מלת „אלם“, כאשר השמש להוראת הזמן, עד”מ: אשר עוב יהושע וימת (שופטים ב' כ”א), ועלכע יהושע צוריקקענעלאסען, אלם ער שטארב וכיוצא בזה. ואם היה כאן שמוש בית, כף או למד, היתה הוראת המלה מוסבה למושג אחר, על כן הדבר קרוב מאד שזאת היתה כונת הכותב.

אמנם מצאנו שיוכן המושג הזה מהמשך המאמר, מכלי שיורה עליו שום אות השמוש, כמו והנה באו עד תוך הכית לקחי חטים (ש”ב ד' ו'), אלם וויצענהאנדלער וכדומה; אולם גם זה ממושג דרכה של הואו לבוא ליתר באור, במקום שיוכנו הדברים וולחה, כמו עבר אביך ואני מאז (ש”ב ט”ו ל”ד), מספר שניו ולא חקר (איוב ל”ז כ”ג) וכיוצא בזה.

לעמוד 92, ראית המחבר מרביר ר' יהודה חיון צריכה עיין כי ממשמעות דבריו (של הרי”ח), נראה לפעני”ד שלא עלתה על דעתו כלל שיהיה איזה הכדל, בין השוא שבסוף מלות ויכך, שמת וכדומה לשאר שוא שבאמצע המלה; כי מפורש בדבריו ששני שואין בסוף התכה, הם כמו באמצע ממש, שהראשון נח והשני נע, והוא כא רק להשמיענו, שלא נטעה לחשוב שניהם נחים, ועל כן הוא אומר שהשני נע כתנועה הממין במלות ישמרו ישמעו, ור”ל שכמו שהמם במלת ישמרו (וכן שאר שואין שאין אחריהם אות גרונית), נקראת בתנועה מעין התפתח שהיא הברת השוא הנע, כן תקרא גם השוא הסופית שבמלות ויכך שמת, כשהמלה שאחריה מתחלת באות בלתי גרונית, וכמו שהמם שבמלת ישמעו נקראת בתנועה מעין תנועת הגרונית שאחריה, מפני היותה רוטטה אליה ודבוקה בה, כן תקרא גם השוא הסופית במלות הנזכרות, כשהמלה שאחריה מתחלת באות הגרון, בהברת

תגועה מעין הגרונית ההיא, אבל לא שתהיה השוא הזאת שונה בהכרתה משאר שוא נע, ולא עוד אלא שהוא אומר בפירושו, שכלשהמלה בתפסק מאמר, ואיננה מתגלגלת, עם מה שאחריה, או שני השואין נחים.

כללו של דבר, ר"י חיוג לא בא לומר שקריאת השוא הזאת שונה מהכרת שוא אחרת, כי אם שהמלה ששתי שואין בסופה היא מתחברת עם המלה שאחריה, למען חכאנה השואין באמצע התבה, ולפענ"ד היא השערת עצמו, ששער בגפשו שכן היא הדבר, על כי ידע שכלל גדול הוא בדקדוק, ששני שואין באמצע התבה הראשון נח והשני נע, מפני שקשה על המכטא לבטא אותם שניהם נחים, וחשב שכן הדבר גם בסוף התבה, בדיות אחריה מלה אחרת, שהשוא השני יכול לסמוך עליו; שאז ממרוצת המכטא, יחניעו ויתגלגל השוא השני אל המלה שלאחריו, כי יש התיחסות והתדבקות מה בין מלה לחברתה, מפאת מרוצת המכטא, כמבואר מן הכלל כל אות אהו"י הסמוכה לכנ"ד כפ"ת רפויה. אבל הרד"ק ז"ל השיג עליו (מוכא בצה"ת חיבת השוא אות ח'), ממה שמצאנו וילדת בן (בראשית ט"ז י"א), ויפת בסתר לבי (איוב ל"א כ"ו), שהכית שבראש המלה השנית רגושה, נגד כלל הדקדוק שאות בנ"ד כפ"ת אחרי שוא נע רפויה (*). אולם מה שהשיג עליו הראב"ע ז"ל (מוכא נ"כשם), ממה שמצאנו יפת אלהים (בראשית ט' כ"ו). נדרוכרם (ש"ה ד' י"ד), שהמלה השנית מתחלת נ"כ בשוא, איננה השנה כלל, דהיכא דלא אפשר שאני, מידי דהוי אסוף פסוק שמורה ר' יהודה ששני השואין נחים.

לעמוד 102, כמה שהעלה שם המחבר, בענין השתנות חמונת הבינוני לנקבה מעט מעט מכפי מה שהיתה בימי קדם, בימי חרפה של הלשון, עד שמן החמונה פועלתי, נהיה ברבות הימים פועלת, כדרך שהשחנתה בעבר חמונת נקבה נוכחת, וביחוד מה שאמר שם שמה הוא מלאתי משפט (ישעיה א' כ"א), ר"ל שהמלה הזאת איננה (כדעת המדקדקים) נוספת יוד מן מלאה, כי אם היא היא החמונת העיקרית העתיקה, כמו אוהבתי לחדש (הושע י' י"א). — הנה אע"פ שיש לפקפק בדבריו, עם כל זה אחרי אשר נעין היטב נמצא להם סעד וסמך גדול, כמו שאבאר. כי הנה באמת אין הבינוני ממשקל מעל דומה לשאר הבינונים, אשר נבנה בהם את החמונה המגולית מן

* ועיין דעת המחבר צונגע לענין זה תוצא עמוד 102 צנפ

אולם אחרי שזכי ראיתי כי יש להתבונן ולשים לב, על מה שמצאנו בכנויי הכינוי (או התאר) לנקבה ממשקל זה, שחתראה בהם התמונה הסגולית, וכל רואיהם יכירו, כי הם בנויים ממשקל פעלה, כמו ושאלה אשה משכנתה (שמות ג' ל"ב), מן שכן שכנה שכנת, והיא חברתך (מלאכי ב' י"ד), מן חבר חברה חברת, וכל המתחקה על שרש דבר יראה ויורה, כי שונים המה דרכי הנסמך מדרכי המבונה בכינוי (או התאר) מן המשקל הזה, כי תחת אשר את הראשון מצאנו כלו מן פעלה, כנוצר למעלה, מצאנו את השני מן פעלה, וכן גם בשמות העצם יתראה לעינינו ההבדל בין הסמיכות ובין והכנויים על דרך זו, כי מן בהמה תאמר בסמיכות בהמת (כמדבר ג' מ"א, שם מ"ה ושאר מקומות) ולא תמצא אף פעם אחת בהמת, והבנויים כלם מן המשקל הסגולי (שם ל"ב כ"ז ושאר מקומות) ולא אחד מן בהמה (*). על כן לבי אומר לי, כי הוא הרבר אשר דברנו למעלה, שיש משקלים עתיקים אשר עברו ובטלו, ולא נשאר מהם כי אם זכיונם ותמונתם בנטיית המלות, או כמלות הנגזרות מהם, על ידי תוספת הברות, וכיוצא בזה. ועל פי מה שנחבאר, תהיה כמו כן גם תמונת הנקבה ממשקל פעל, אשר התמונה העתיקה היא פעלה, ולא נשארה כי אם בכנויים, נדר מה שהמלה בעצמה זולת הכנויים, כן בנפרד ובין כנסמך תבוא ממשקל פעלה.

ועתה עמוד והתבונן קורא יקר, כי גם לפי דעתנו זאת תחכן דעת המחבר, שמלת מלאחי משפט היא כמו אוהבתי לרוש, כי אחרי אשר מצאנו יוצאים מן הכלל, כנוגע לתמונת הכינוי לנקבה, ושחבוא לפעמים בנקוד עתיק אשר כבר עבר ובטל, ומוזה אוהבתי לרוש, שבאה התמונה הסגולית בנקוד עתיק יומין, בחירק תחת התיו, תחת אשר היה צריך להיות אוהבת, א"כ אין להחפלא עוד, אם תבוא התמונה הסגולית הזאת עצמה בנקודה העתיק, גם במקומות אשר עברה ובטלה, וחדלה מלשמש עוד, כי אם תשמש תחתיה התמונה הקמצית; ואדרכה שחי האיכויות העתיקות האלה, מעידות זו על זו, ואין כאן כי אם זרות אחת, שאנו צריכים להחליט, שמלת מלאחי משפט היא מלה עתיקה, כמו אוהבתי לרוש, ואו חכון גם התמונה הסגולית, שבאה בה שלא כמשפט ודוק.

(* וכן שצעה בסמיכות שצעת, והכנויים מן שצעת, ויפלו שצעתס (ש"צ כ"א ט"ו), עיין יסוד תספר צצחורו של התחצר הערס 145.

אולם מה שהקשה המחבר על דעת המדקדקים, שחשבו מלה מלאתי משפט סמיכה מן הנפרד מלאח בחוספת יוד ועיקרה מלאח, ואמר שזו היה צריך להיות: מלאתי בקמץ, על דרך שרתי, רבתי, יש להרץ לפענ"ד, כי מפני חסמיכות יחכן שיפול הקמץ, ולעומת מה שמצאנו רבתי עם איכה א' א', (כי מן רבתי בנויים שרתי במדינות, אין להביא ראייה כל כך, כי מפני אוח השמוש אינם ביחס חסמיכות גמור), בהתקיים תנועה לה"פ, מצאנו ג"כ גנבתי יום וגנבתי לילה (בראשית ל"א ל"ט), שהוקלה המלה ונפל הקמץ מפני חסמיכות. ואם באנו לחזור ולתת טעם אל השתנות דרך חנקוד, במלות רבתי מאשר במלה גנבתי, על פי איכיות המלות, בנוגע למבטאן הקלות הן אם כבדות, הדגשות הן אם רפויות, אין ספק כי מלה מלאתי תרמה יותר למלה גנבתי, מאשר למלה רבתי. וכפי הנראה לי כן הדבר באמת, שטעם החקיימות הקמץ במלה רבתי, הוא מפני שקשה קצח על המבטא, להפיל תנועה מאות דגושה, מפני שאות דגושה הנקראת בשוא מכבדת על המבטא. והראיה כמה שדרך הלשון להפיל הדגש מאות שואית להקל על הלשון. וכן לפעמים בשאר שמות עדי"מ אכריכם (ישעיה ס"א ה'), חטאי עמי (עמוס ט' ו'), נגר מה שמדרך הלשון להפיל את הקמץ בחסמיכות, ובכנויי רבים נוכחים ונסתרים (ועיין מה שכחבנו למעלה בנוגע לדקדוק מלה זכרון) — וכן כשעל ידי הסרת התנועה יתהוו שני שואין זה אחר זה, שגם זה דבר מכביר על המבטא, ומטעם זה על דברתי מלכי צדק (ההלים ק"ד ד'), בהתקיים הקמץ תחת הריש. ואל תשיבני מטה שמצאנו למעיונו מים (שם ק"ד ח), כי תוספת הואו יש לה דרך אחרת, והיא מפלת תמיד את התנועה שלפניה, וגם לפני אוח השמוש כמו חיתו כיער (ישעיה נ"ו ט').

לעמוד 136 בדברי הראב"ע ז"ל על מלה אחר: "ומצאנו אלף חסרה ודבר חד את אחד (יחזקאל ל"ג ל') כחסרון אלף מלפנו מכהמות ארץ (איוב ל"ה י"א), ואיננה מובלעת בדגש הלמד, כי ככה היא ראויה להיותה" ע"כ. ונגד זה הביא המחבר כבאורו דברי הראב"ע ז"ל עצמו בספר מאונים, שאמר שם שמתל מלפנו חסר האלף והעין (ר"ל עה"פ שהיא הלמד) הוא דגוש. וחנה הספר מאונים להראב"ע ז"ל איננו תחת ידי לעיין בו, אבל מן הדברים שהביא המחבר נ"ו, נראה לי שאין שום סתירה בדבריו, כי כאן בספרו "יסוד מספר" אין כונתו לומר שהלמד במלה מלפנו היא רפויה, כי אם שאין חסרון האלף נשלם על

ידי דגש הלמד יצי ככה היא ראיה להיוחה. ר"ל כי כן משפט המלה בדגש הלמד ספני היוחה מבני הכבד, שעין הפעל דגושה חמיד, וגם אם לא נחסרה האלף היתה הלמד דגושה, וא"כ לא יתכן לומר שדגש הלמד משלים חסרון האלף. וכוננו בלי ספק, להשוות ויטב את הראיה לנזק, כי אם יוכל להיות שהאלף במלח מלפנו נשלמת על ידי דבר מה, א"כ אין ראיה ממנה למלח חד את אחד אשר ידובר בה. — וזה היא כונה הראב"ע ז"ל פה, הראיה, שאמר: 'זאיננה מובלעת בדגש הלמד', שמשמעות הדברים שהלמד דגושה באמת, אבל אין הדגש משלים החסרון, כי ככה היא ראיה להיוחה כאמור, וא"כ אין זה סותר כלל למה שאמר בספר מאונים שהעין הוא דגוש.

לעמוד 142, בדבר מלח שתיים, העיר המחבר שמה שאמר הרד"ק ז"ל במכלולו שער דקדוק השמות, שזאת הקריאה אשחים היא לבן אשר, ושכן קוראים גם כן אנשי המורה, לא היתה כונתו (אם אין טעות סופר בדבריו), כי אם על אנשי ארץ ישראל ובעלי טבריא, (וכדברי ר' שלמה פרחק בספר הערוך שלו שהביא המחבר בתחלת דבריו שאמר שכל בני א"י וכו' ובני המערב קורין אשחים) ולא על הבבלים, כי אלו קורין מלוח שתי שחים באופן אחר חדש אצלנו שלא שמענו עד כה, והקריאה הזאת נפלאה היא מאד, לפי שעל ידה יבואר לנו הדגש הוד הנמצא בהן אצלנו, שמקורו הוא בכלל, ומעיד המחבר, שמצא בכ"י הבבלי, את המלוח האלה כלם כאחד אין נקי, מנוקדים בחירק חסוף דגשי (חירק קטן הבא לפני דגש חזק) על השין, וזאת השמוש הנספחת אליהם היא בשוא כדון לפני תנועה, ומסיף לאמר: 'מכל זה נראה ברור שהדגש אשר בחיו שחים שתי הוא דגש חזק, אך אנשי טבריא וא"י לפי שהיתה קשה על לשונם הברת אות השריקת לפני חיו בחירק, הבליעו את התנועה בקריאתן, עד שהורגלו בקריאה זאת, וזו ההחילו הסופרים גם לנקר השין בשוא, וכשהיתה השין בשוא, הקדימו לה אלף בהברחה. והנה באמת דבר גדול נחנלה לנו כזה ע"י הנקוד האשורי, ומעתה אין ספק שנקוד שלנו במלוח האלה משבש הוא, כי הנקוד הבבלי הוא המסכים לדיני הנקוד ולחקות הקדוק השמות, ושלנו מתנגד לשניהם, כאשר יודה כל משכיל על דבר. אולם לא אכחיד תחת לשוני, כי כפי הנראה לי, רדוק הדבר לאמר, שרק מפני קשי המבטא נחווה הדבר, שמשעצמם החלו הקוראים לבלוע את התנועה, ולנטות מדרך הדקדוק על דרך זר כזה, ר"ל לקרות

אות שאחריה דגש בשוא נע, מה שלא ימצא בכל הלשון. גם לא ארע
מה זה ולמה, חכבר יחזר על המבטא קריאת שתיים בחירק השק מאשר
כשוא, ואם קשה על המבטא פגישת אות השריקה באות חיו, אייב
אדרכה יחזר טוב להניע את השק בתנועה מלהרביקה ולהרדיטה על
החיו, בדחזה נקראת בשוא נע. ולא עוד אלא שכפי הנראה בני איי
שהיו קוראים אשתיים, לא עשו זאת רק לצאת ידי חובה כללי הרקרוק
בלבד, מטעם שאין דגש אחר שוא נע, כי אם כן הדבר בודאי לא
היו מרשים לעצמם דבר חדש מרעום, להוסיף הברה תנועה שאין לה
יסוד ושרש בדקדוק המלה, ולהמלט מזרות אחת על ידי זרות אחרת
גדלה ממנה, אבל כפי הקרוב מאד, רק מטעם תקון המבטא עשו מה
שעשו, כי היה קשה עליהם קריאת שוא נע לפני אות דגושה, אשר
היא באמת קשה על המבטא, ולא חמצא בכל הלשון, ולו מצאו
כספריהם השין מנוקדת בחירק, כי אז לא שנו מאומה מקריאת הנקוד,
ולא היו צריכים לחיקון על ידי תוספת הברה, למנות את החסרון
ולחקן המעוות. גם לו מצאו כספריהם המלות נקודות בחירק, רחוק
הדבר מאד אשר יהיו לשנות את הנקוד בכתב, אף אם יכבר על
מבטאם, אבל יניחו אותו בכח כמו שהוא, והקריאה חשטנה בפיהם על
פי מרוצת המבטא, כי כיוצא בזה מצאנו שהעירו על קריאת איזה
תנועה השונה בהכרח במקום מיוחד, אבל לא הרהיכו עוז כנפשם
לשנות בכתב, עדיים בקריאת שוא נע לפני אות הגרון או לפני יוד
כידוע לבעלי הרקרוק. ע"כ נראה לי כמעט כדבר ברור, שמהשחבשות
הספרים נהיה שנוי הנקוד שלנו, וטעות הסופרים. גרמה לנו את כל
המבוכה הזאת. ואופן התרואה הטעות, נראה לי בדרך קרוב מאד
המסתבר ומתקבל על הלב, וכמעט אין להטיל בו ספק וכמו שאבאר.
כי הנה הנקוד שלנו הוא מאוחר להנקוד הבבלי, והסופרים
העתיקו מן הספרים שהיו מנוקדים בנקוד הבבלי, ושנו אותו לנקוד
הטברני. והנה בנקוד שלנו עינינו הרואה שקמצו הסופרים בנקודותיהם,
ובמקום שהיה להם לנקד שתי נקודות, להורות על שני דברים שונים,
הסתפקו באחת, וסמכו עצמם על חבנה הקורא שיצין לחשוב את
הנקודה האחת לכאן ולכאן, על כן כפגוש נקודת החולם בנקודת השין
הימנית או השמאלית, לא הציגו כי אם נקודה אחת, וחייא חורה על
שני העינים יחד, עד"מ השב, חשך ישב, נשא, עשה וכדומה. על כן
הדבר קרוב מאד, שגם מנקרי הנקוד הבבלי נהגו כן ברוב ספריהם.

(ואף אם לא נמצא כן בכתב יד הפיזיחוד הזה*) אשר גשאר לנו ירושת
פלטה) כי רואים אנהנו גם אצלם מנהג הקמוץ כיוצא בזה, עדימ מה
שהביא המחבר עמוד י"א, שישתמש המנקוד הבכלי בקו אחד, מושכב
ממעל לאמצעות שתי אותיות, לסימן על שתייהן, לאחת סימן השוא
ולשנית סימן הרפה; ובהיות כי בנקוד הבכלי הנקודה ממעל לאות היא
תנועת החירק, על כן הסתפקו המנקדים הבבליים בנקודה אחת, על
גבי שני חרוקה בחירק חטוף דגשי, (כי בחירק גדול הנקודה על גבי
היוד הנמשכת אחריו (עיין עמוד 17) ובחירק חטוף נחי הקו מפסיק
בין הנקודה ובין האות) ולכל הפחות עשו זאת במלות היותר רגילות
ותדירות, כמו מלת שתיים שתי למען הקל טרח הכתיבה. וכחיות כי
חמונה חירק חטוף דגשי היא נקודה וקו מושכב עליה, וגם סימן השוא
הוא קו מושכב על גבי האות, על כן טעה הסופר המעתיק בנקוד מלת
שתיים, וחשב שהנקודה היא סימן השין למען דעת הימנית היא אם
שמאלית, והקו השוכב עליה הוא סימן השוא, ובעבור זה נקד על פי
נקודו את השין בסימן השוא תחתיה. ויתכן שהסופרים הבבליים סמכו
עצמם כי יבין הקורא שהשין נקודה בחירק ולא בשוא, מנקוד אותיות
השמוש הנספחות אל המלות הנזכרות, אבל המעתיק לא שח לבו לדבר
הזה, וטעה כנ"ל. והמעתיק הבא אחריו הוסיף למעות, ונקד גם אותיות
השמוש ע"פ טעות הקודם לו. דומה לזה כבר נסה המחבר לגלות
חולתה הנקוד הזו, בקצת פעלי נחי פ"י בעתיד הפעיל, ייטיב ויליל
תמורת ייטיב ויליל, על ידי השתבשות הסופרים בהעתקתם מספרי
הנקוד הבכלי לנקוד הטברני. מבוא 115, 116.

לעמוד 174, בדבר מה שלא ישרו בעיני החכם הרש"ד לוצאטו
השמות חטוף דגשי וחטף נחי שחדש המחבר, על התנועות שבנקוד
הבכלי המשתנות כתמונתיהן על פי מה שיבוא אחריהן אם דגש חזק
או נח נראה—מטעם כי יוד היחס אינה נוהגת בלשון הקדש (ר"ל
בלשון מקרא) רק א) בשמות בני אדם (ישראל ישמעאלו). ב) בשמות
מקומות: צידוני עותי. וכן ימני שמאלי תחתים עליות קדמוני צדוני
כלם מתיחסים למקום. ג) בשמות המספר שני שלישי רביעי עד עשירי.
גם המחבר (עמוד 175) לא השיג עליו בזה, ולא נחלקו כי אם על
מלת רחמניות (איכה ד' י'), שלדעת הרש"ד לוצאטו היא מן רחמן,

* כי צכ"י הזה נקודות השין הם על הקו הימני והמיוכני וסימני התנועות
מתעל לדגשי המיוכני והשמאלי

ולרעה המתכבד מן רחמני — הגה כאמת גפלאה היא בעיני ולא אוכל הבין לה, מה ראו על ככה שני החכמים הגדולים האלה, להחליט את הדבר הזה כדבר פשוט ומקיים, הלא מצאנו כמה שמות התאר בלשון המקרא ביוזר היחס, שאין הוראתם לא משמות בני אדם ולא משמות מקומות וכיוצא בזה, כמו אוילי (זכריה י"א ט"ז), אכורי (ולא אכלא את שפתי מלהעיר און הקורא, כי מן השמות אשר יבואו ביוזר היחס וגם זולהה כמו שני אלה שהזכרנו נראה בעליל, שיש הוראה מיוחדת לשמוש זה, והוא להפוך את שמות העצם שיש להם הוראה תאריח, לתארים גמורים *) כי אף על פי שמצאנו גם את השם אויל

(* והאפודי בספרו "מעשה חפוד" פ"ט (הוצא בהערות לספר הרקמה), אחרי אשר צאר את ההגדל אשר בין צינוני לתאר, צאמרו "כי התאר הוא השם המורה על הנשוא ועל מה שינשא עליו יחד, זה כשיהיה הנשוא הוא קנין לנשוא, או כח ימשך ממנו פעל או הפעלות על התמידות, "וכו" והמשל, כי ההפך אשר בין טווב וסלה, ובין הסולח לכל עוניכי, הוא כי סולח לא יקרה כי אם צעת פעל הסליחה, וסלח יקרה מלד הכח אשר לו על הסליחה, גם צעת היותו צלחי סולח בפעל; וכן ההפך בין וגוכז איש ובין אש ימולח הגנב; וכו'—הוסיף לחמר: "וכבר היה נומנהב העצרים להגדיל בין שמות התארים ושמות הפועלים והפעולים, צשמות להם מיוחדים לכל אחד מהמינים, וצקתם יצדילו ציניהם כשיוסיפו יוד על שמות התארים, כמו חכלילי, ערירי, חויצחי (חויכז ז' ח'), שוכני. ואני קורח ליוזר הזאת יוד התאר, אלכל כל המדקקים ישימוש נוספות, ואין הענין כן! ומפני זה כתב הראצ"ע ז"ל על ורטון שוכני סנה, כי לא יאמר שוכני על רגע אחד, סנה כצר הורה כי הווד צשוכני תורה על הסתמדה, וכי שוכני הוא תאר, או חולי חומר זה מלד כח הגזרה, וכזה אני חושב ציודין שצאו צמגציו ומשפילי ומקומו מוושיו, לפי שהם כולם תארי הפעלות לצורה ית', יורה על השפע אלה הענינים מחחו ית' על הסתמדה וכו' וכבר קרה בלשון העברי, לקורה אללנו היום שלא ימלאו לכל התארים שמות מיוחדים, וישתמשו צה צשמות הפועלים או הפעולים, וזה צמקומות רצים כצחוב, צשמות הפועלים עובר לסומר, הולך את חכמים, רוכלת העמים, לעושה נפלאות; ומה ג"כ הסולח לכל עוניכי, הרופח לכל תחלוחיכי. וצשמות הפעולים, אדם עשוק, צרוך אחס בצוחך, חורריך חרור, וכאלה רצים; חמנס כשילקחו אלה השמות וולד שהם שמות פועלים או פעולים, סנה מוצנס נגדל ממה שיוזר עליו כשיולקחו מלד שהם תארים.."

והנה מה שאמר, כי יצדילו בין הצינונים לתארים, על ידי חוספת יוד התאר, חיינו נכון צלי ספק, כי הוא עלמנו מציח חוספת הווד הזאת גם צתארים כמו צצינונים. גם מה שאמר, שימולח בלשון עבר לקורה אללנו היום, שלא ימלא לכל התארים שמות מיוחדים, וישתמשו צצינונים חמורת התארים, כמו עובר לסומר, וכו' אין לו שחר, כי מה ענין קורה אללנו היום, להשתמשות המדברים

כשם התאר, איש הכם נשפט את איש אויל (משלי כ"ט ט'), וכיוצא בזה הגה אין זה כי אם מסגולת הלשון אשר תשתמש בשמות האלה לתארים, אבל תאר גמור איננו כי אם בתוספת יוד, ולא תאמר מן

זה לפנים צימיו חייה, צימיו כתיבת ספרינו הקדושים ; וגם אם תדקדק במקרא, תמצא צימונים רבים, המשמשים כתארים גם במקום שיש גם התאר, כמו חוטא וחטא וכיוצא בזה, וכן סולח וסלח שהציח האפודי עלמו. והנה על כרחו הוא מודה, שגם הצימונים ישמשו כתארים בהוראת התמידות, וה"כ ויה ענין תוספת יוד התאר על הצימונים ? על כן הכוון, שהידין הנספחות אל הצימונים נוספות הנה, או שהם שרידי סימן יחס הסמיכות עתיקים ונושנים, כדעת חכמי העמים.

ובדבר יוד התאר, אומר אני כי עם כל זה לא דבר ריק הוא, אולם לא תשים להפוך את הצימונים, שהם תארים גמורים זולתה ואינם לריכים לה כלל, כי אם את שמות העלם שהפוך לתארים ; ולא לצד שמות העלם גמורים, כי אם גם שמות התאר הדומים לשמות העלם, והם לדעתי שמות התאר שלא הונחו לשמש צליות עם העלם המתואר, כי אם הם עצמם יורו על התאר ועל המתואר גם יחד, (עיין תל"ע קי"ח בהערה) ויש לכנותם שמות המתואר, ולדעתי יש להם משפט שמות העלם לכל דבריהם, ולא נגזר בהם הזכר מן הנקבה מולד מה שמוצא במקרא כדן שה"ע. ומתארן ההתבוננות בדבר זה, טעה החכם צ"ו (בספרו ה"ל סימן קכ"ג), והביע דברים שאין להם שחר, כי אמר בראשית דבריו: "ורוב התארים ומדות נפשיות, הנופלים על שני המינים, נוכל להוילת זכר מנקבה ולהפך, אם ימצא על מין אחד במקרא..." ובסוף דבריו אמר: ויש שהתאר משתנה בין זכר לנקבה במקרא, כמו אז אם אדון בצירה עבד אמה שפחה רלווי ששנינו אותם על הדך הוא צלי שגוי על מה שמוצאים במקרא... והנה בזהות כי עיינו הרוחות, שיש תארים המשתנים, ואינם נגזרים הזכר מן הנקבה, ה"כ איך נוכל להוילת ומצבא זה וזה, אם לא נמצא במקרא כי אם אחד ונהמינים ? וכבר הרגיש בזה בעל ההערות שם.

אל האמת כי יש להתחוקה על שרש דבר, ולהצדיל בין תארים לשמות העלם שיש בהם הוראת דבר ויה התכונת העלם אשר הם מורים עליו או מתקריו. והנה החכם ה"ל שנה צראה צלי ספק, ולא דקדק בענין הזה מחומה, כי כל אלה השמות שחשב צסוף דבריו, אינם שמות התאר כלל, כאשר יראה כל מעיין ; כי אינם מורים על תאר דבר ויה, כי אם על עלם הדבר, ביחס אל תכונתו או מקרהו, ולא יתכנו לצוא כלל כתאר הנלוה אל המתואר, ואם תעתיק אותם ללשונות העמים, אשר בהם שונים התארים במשקל ובנטיה משמות העלם, יהיו כלם שמות העלם גמורים, כי דוע לכל צד צי רב. ואם צלחו לחשוב כל השמות האורים על הדברים מלד תכונותיהם לשמות התאר, יהיו כן כל השמות הנגזרים מן הפעלים, ולדעת רבים מחכמי העמים, שכל השמות אשר צלשו עבד הם נגזרים מן הפעלים, יחשבו כל שמות העלם לתארים, שהרי הונחו להורות על שם הדבר מלד תכונתו, על פי הוראת הפעל אשר השם נגזר מומנו. ומי לא יודה, כי השמות

אזיל אוילה, כי אם מן אזילי אזילית וכן לא תאמר מן אכור אכורה,
כי אם מן אכורי אכורית, וכיוצא בזה) נכרי, ערירי, עחי (ויקרא ט"ז
כ"א), פלאי (שופטים י"ג י"ח), פלילי (איוב ל"א כ"ח), רגלי (שמות
י"ב ל"ז), ובנון יוד (דומה למלה רחמני) אדמוני (בראשית כ"ה כ"ה)
ירעוני, פלוני, אלמוני (ש"א כ"א ג')

אם פטרה וברקת וכיוצא בזה, הם שמות העגם גמורים, אף כי צלי ספק, כל
אחד מן השמות האלה מורה על חכונת האצן אשר יקרא זו ומראהו, וכן כל
כיוצא בזה.

אצל לא זו בלבד, כי אם גם צין שמות התאר עצמם, והם אשר ישמשו גם
כן לתאר את העגם הנלוה אליהם, יש לחלק צין השמות אשר הונחו להורות על
תאר דבר מה, והם משאלים להורות גם על המחואר עצמו, וצין השמות אשר הונחו
בעגם ורצונו להורות על המחואר עצמו, והם משמשים ג"כ כשמות התאר; כי
אין בלשון הקדש התמונות המיוחדות בשאר לשונות להורות על ההשאלות או
הגזרות האלה, ולא נוכל להכירם על ידי הצניות או נטיות המלות, ואנחנו לריכים
לדקדק אחריהם בשמוש הלשון. עדינו התאר ווייזע (חכם) בל"א, הוא שם תאר
גמור, וממנו יגזר שם המחואר איון ווייזער, אצל השם טהקָר (אזיל) הוא שם
עגם ר"ל שם המחואר, וממנו יגזר התאר טהקָריכט, ובלשון הקדש השמות חכם
אזיל הם צבינוני שני שמות התאר שוים ודומים ממש זה לזה, אצל עכ"ז יש צבינוני
ההבדל הוא עצמו, אשר נכירנו אם נעמיק לחקור בדבר, כי השם חכם הוא שם
תאר גמור וממחלצתו ומקורו, ומשמוש הלשון יורה גם על המחואר המוצן מאליו,
אצל השם אזיל הוא שם דצר המורה על הנושא ועל מה שינשא עליו יחד, ורק
משמוש הלשון יורה כהוראת התאר. ובעבור זה תלמוד מן אזיל אזילי, צמוספת יוד
התאר, להפוך שם דצר לתאר גמור, אצל לא תאמר צשום פנים מן חכם חכמי
וכיוצא בזה. והנראה לי, שצבינוני הפעלים ושמות התאר שהם על משקלי הציונים,
כמו משקל פעול פעל פעל פעול וכו' כאשר ישמשו כשמות התאר, הם
תארים גמורים (אדיעקטיפע), על כן נגזר בהם תמיד הזכר מן הנקבה, ולא
תפסח אליהם יוד התאר, והשמות שהם על משקלים אחרים, יש בהם שיעקריהם
שמות העגם (כצמטאנטיפע). וזהו יקיומו קלות דצרי האפודי, שהתאר הוא
(להפך מן הציוני) השם המורה על הנושא ועל מה שינשא עליו יחד, אצל צביקר
הדצר עלה צידינו הפך דצרו ממש, כי לדעתנו יקבלו התארים, ר"ל שמות המחואר,
אח היותם צבינונים, ר"ל תארים גמורים, כי הם הם התארים האמיתיים,
ולא כאשר דמה הוא שיקבלו הציונים יוד התאר להיותם כתארים.

וההבדל צין הוראת התמידות להוראת זמן הפעולה ציחוד, שהבדיל האפודי
צין ציונים לתארים, אינו נכון לדעתנו, כי ההבדל הוא תלוי צעני הספוד, וצכונת
המדצר, אם ישם אל זמן הפעולה פניו, או אל הפועל צמכ, ואין לו יסוד
בדקדוק כלל, והנה האפודי עצמו הרגיש צזה (כפי המוצא למעלה), שיש ציונים
רבים שאי אפשר לפרשם כי אם בהוראת התמידות, וצחמת כל הציונים יתכנו

והנהגה אם נסתכל בשמות האלה הבאים בחוספת נון יוד, עד מהרה נוכל לתח בהם סימן מנכיל ולגרור בהם גרר מה, ר"ל שעל פי הנראה לעין נשפוט, שתוצאותיהם מחוספת יוד על השמות שסופם חולם שאחריו נון. נוספת אבל לא מצאנו שיהי' בנויים על ידי החוספת

להורות כן, אם ישחמשו צהס על דרך זו, כי הצינוי הוא הממולע בין הפעל וצין השם, ואם יהיה מוצנו יותר קרוב לענין הפעל יורה על פעולה מיוחדת, ואם יהיה מוצנו יותר קרוב לענין השם, יורה על התמידות. והנה דעה לנכון נקל, כי אם יהיה ענין הצינוי כענין הפעל, אז יבוא אחריו העלם המקבל הפעולה ביחס הפעול, ואם יהיה ענינו כענין השם, אז יבוא העלם המקבל הפעולה ביחס הסמיכות, כי כן דרך הפעלים והשמות להחצב עם הסמוך להם, ועכ"ז אין שום הצדל צין האוכלים צשר החזיר (ישעיה ס"ה ד'), וצין אוכלי צשר החזיר (שם ס"ו י"ז) וכיוצא בזה.

היולא לנו ממה שאמרנו למעלה, כי שמות התאר האמתיים, אשר הונחו בצלם וראשונה להוראת התאר, הם צלשונו ציחוד צינוי הפעלים והשמות הצאים על משקליהם. כן אמנם יש גם משאר משקלים, שמות שהם תארים צעלם וראשונה, וצפרט משקלי השמות שתמונותיהם קרובות לתמונות הצינויים (על פי מה שחלקו המדקדים האחרונים מתחמי העמים, את כל משקלי השמות לצינויים ולמקוריים, עיין דצריהם) הצל צאלה יש גם הרצה שמות העלם, שהם מורים רק ע"פ שמוש הלשון כהוראת התאר, ולא לצד שמות העלם, כי אם גם שמות הנוקרה חמאל משאלים להוראת התארים (עיין געועניום לכהרגעצידע. פרק קי"ט הערה 2 אות ח' ופרק קס"ג אות ב', ופרק קס"ד אות צ' ג') והוא אשר יקרא צלשונו דחם הצטרקטוקטוס פיר דחם קאנקרעטוס; כי אמנם שמוש יוד התאר יקר מאד צלה"ק (יתר הרצה מאשר צלשונו עבר ואם) ולא לקח עמדתו צרוצ השמות המשמשים כתארים, ואלה יתעורו צדרכי שמוש הלשון אם יבואו להורות הוראת התאר. ועל כן אומר אני, כי יש הצדל גדול צין התארים השונים, ואף אם מאלנו ראינו תאר ומתואר יחד למדים ילכו, עדיין לריכס אנהנו לדקדק אחריהם, לדעת מה טובם, עד"מ צמקרא שהזכרנו, איש חכם. נשפט את איש חויל, הנה התלות "איש חכם" הם מתאייר ותאר, איין ווייזער מאן, הצל התלות "איש חויל" אינם כי אם דבר ומתואר, והוא אשר יקרא צלשונו העמים אפפאצויטאן, ע"ד נערה צחולה (דצרים כ"צ כ"ח), איינע דירנע וועלכע יונגפרויח איזט, וכיוצא בזה הרצה. וכן איש חויל איין מאן דער איין טהאר איזט, וכן כי חויל עניי (הושע ט' ז'), הוא על דרך כי עזד הייט (דצרים ט"ז י"צ) וכיוצא בזה, ואיננו תאר כאשר דמה געועניום צסה"מ אשר לו.

והשכיל ותצין קורא יקר, שלפי זה יהיה שמוש התאר צשמות המשאלים משמות המקרה, על דרך סומך ונסמך, עד"מ התלות איש צער, לח מתואר ותאר הנה, כי אם נסמך וסומך, ר"ל איש צערות, וצדרך קטור הלשון, יפול השם איש ויבוא עם המקרה צער לצדו, על דרך צליעל תחת איש או דבר צליעל וכיוצא בזה הרצה.

הזה סן השמות שסופם הכרת קמץ שאחריו נון ולא מצאנו ביהוד את המשקל פעלני, ומה בקצת ראייה לדעת החכם הרש"ד לוצאטו, שמלת רחמניות היא סן היחיד רחמן ולא סן רחמני, וכן דעת החכם געזעניוס לעהרגעביידע עמוד 516 בהערה יע"ש. ועב"ז הוסיף לאמור: "וואבייא פרייליך איממער איין מאסקולינום פעלני צום גרונדע ליענט.

וצעבור זה לא חגור בשמות האלה הנקבה מן הזכר, כאשר תאמר מן חכם חכמה וכיולא צזה, ולא תוכל לתאמר חוילה צערה כסילה וכדומה, כי אם חוילה או חוילת נולדה נולדת נצטרה או צוערה סכלה מן סכל וכיולא צזה; ר"ל צחוספת יוד התאר, או צסם אחר: הצניו על הצנית צינוני, המסכים להוראת השם הנרלה, כמו לשם חויל הצינוני מן הפעל יאל, ולשם צער הצינוני נצער או צוער, מן צינו צוערים צסם (תהלים ל"ד ת), ולשם כסיל השם סכל בצפוך החויות כאשר לא נאמר מן אדון אדונה, כי אם נסתפק בגורון הנקבה מן השם נציר, המסכים להוראתו.

ועתה עמוד והצבון כמה עמוקה ידיעת לשוננו, וכמה לריכים אנתנו לדקדק במלתיה; כי הנה עצרו לפניך שלשה שמות תאמר, חכם חויל צער, הנראים דומים זה לזה בשמושם, אבל אם תעמיק צהם תראה את מחלצתם ומקצת צור נקרו, כי שונים המה מאד, כי הראשון שם התאר, והשני שם העלם המתואר, והשלישי שם המקרה מלדה ומצטן, אלא שימוש להוראת התאר.

ולתראותך תמות דברי אלה, אעירך קורא יקר על דבר גדול צעיני, אשר התצונתי ורתיתי צענין זה; והוא, כי צהיות ששמות המקרה חין דרכם לקבל הרצוי (עיין הל"ע סיון קי"י), כידוע לצעלי הדקדוק גם צשאר לשונות, על כן השמות שהשאלו ושמות המקרה, להוראת העלם המתואר לא ישמשו כי אם בלשון יחיד, ואתה תחזה כי אם ידובר מוספר רבים, ישמשם הכחצו צסם אחר התמונת צינוני, שהוא שם תאר נמור צעלם וראשונה, המסכים להוראת השם הוא, המשאל ומשם המקרה, והוא עצמו לא יצוא ולא יתכן שיצוא כלל בלשון רבים עד"ת השם צער שהזכרנו, לא תמלא הרצוי מומנו צערים, כמו שהיה ראוי להיות על דרך צעלים מן צעל, נערים מן נער, וכיולא צזה, כי אם התמונת הצינוני המסכים להוראתו, כמו צינו צוערים, אנשים צוערים (יחזקאל כ"א ל"ו). ואף על פי שאין התמונה הזאת רגילה בלשון, ולא מלאכה צכל המקרא בלשון יחיד, על כי השם צער לקח עמדתה, והתרגל על שפת המדברים, עכ"ז ישמשו צה לצדה בלשון רבים, מוסבת היות השם צער שם המקרה צעלם וראשונה כמכר. ומטעם זה תומר אני כי לא נוכל לתאמר האיש הצער, כאשר לא נאמר האיש הצליעל, כי אם האיש הצליעל, והטעם נקל להבין, אבל נוכל לתאמר האיש החויל, כאשר נאמר האיש המסכן וכיולא צזה.

וכן השם מודע, כמו ומודע לצינה תקרא (משלי ז' ד'), הוא שם המקרה, והשאל להוראת העלם המתואר, על דרך שתאמר בל"ח צעקאנטשאפט תמורת צעקאנטענער, וכיולא צזה (לעהרגעב. פרק קי"ט); וצעבור זה לא תמלאהו משמש

אמנם על פי מה שהערנו למעלה, שמדרך לשון הקדש להוסיף יוד בשמות החאר ושיש לה הוראה מיוחדת, נראה לי ברור שהנכת כדעת המחבר, שמלת רחמניות הוא מן רחמני ולא מן רחמן, כי השם רחמן איננו שם החאר גמור, כי אם שם העצם (סובסטאנטיפום), שיש

בלשון רבים, כי אם תבוא תחתיו תמונת הבינוני, שהיא שם חאר גמור, הרחקת מידעו ממני (תהלים פ"ח ט') וכיוצא בזה, והיא משמשת לפעמים גם בלשון יחיד (שם כ"ה י"ד). ואולי שלא תגזור בשם מודע הנקבה מן הזכר, כי אם מן הבינוני מידע, כאשר יעיד המקרא הלא צועו מודעתו (רוח ג' ז'), שתמונת הנקבה משמשת גם היא לזכר; כי היות המלה בעלם וראשונה שם חפוט, אי"כ אין זה הצדל המין צין תמונת הזכר לתמונת הנקבה, משאי"כ בשמות המתואר שכפי הנראה אין לחוש כי אם שלא תמנח כלל תמונת הנקבה, אבל לא שתמנח ותשמש בהוראת הזכר.

שוב ראיתו שבאולר השרשים הצדיל הריצ"ז צין שה"ת לתה"ש וגם חשצ צעדל חול את השם חויל לשה"ת וחוייל לתה"ש, אבל לא כיון כלל למה שאמרנו ודרכו הפכפך וזר כי חשצ הרבה שה"ע לשה"ת והרבה שמות המקרה לתה"ש ותה"ש לשה"ת כמו שכן בכל והדומים להם וגם ציוד צסוף (עיין ערך פלוני) וכל שיטתו, בענין זה תמונה ומורה צעיו וצמ"ח ארמיז לדבר מזה צעו"ה.

ונחזור למה שאמרנו, בדבר המשאלים משמות המקרה שלא יתרה, ואומר: כי יש לתת עוד טעם לדבר, ובאמת הוא היותר קרוצ צעיו. והוא, כי התארים האלה מוצגים בחסרון הכסומך, איש צן או בעל וכדומה, כאלו אמר יאמר איש צער, איש מודע, כמזכר למעלה; והנה מושג הקצון לא יפול כי אם על הכסומך החסר ומוצן תחלו, וע"כ לא יתרה הכסומך, שאין בו מושג הקצון כלל. ומטעם זה, בשמות שאין להם שם התאיר מסכים להוראתם, יבוא גם הקצון משם המקרה, אבל לא יחסר הכסומך, למען יבוא בו סימן הרבים, עד"מ השם צליעל, אשר יבוא גם בחסרון השמות איש צן, עד אשר ישמש כשם המתואר כידוע, הנה הרצוי הוא אנשי הצליעל (ת"ח כ"ח י"ג), כי אם כאשר לא יקפיד המדבר על ענין הרצוי כלל, שאז יסתפק בשם המקרה לצדו, כמו וצליעל קצון מנד כלהם (ש"צ כ"ג ו'), כי מרי המה (יחזקאל ז' ז') וכיוצא בזה, אבל לא תאמר בשום פנים צליעלים, וכדומה מטעם שנתבאר, וכן לא תגזור תמונת הנקבה משמות כאלה, כמתואר מזה שאמרנו למעלה.

והנה לעומת זה בוא ואראך קורא יקר, כי יתנח הדבר גם להפקד, ר"ל שתמנח שמות המקרה משאלים לשמות המתואר, אשר לא ישמשו כי אם בלשון רבים. וגם זה מוסד צחקות שמות המקרה וצדרכי הליכותם, כי יש שמות המקרה אשר לא ישמשו כי אם בלשון רבים, כמו נעורים זקונים והדומים להם, ואלה ישמשו להוראת המתואר ליחיד וגם לרבים, כמו כי תמודות אלה (דניאל ט' כ"ג), ועינים מורדים (ישעיה נ"ח ז'), והנה תחלו רעצ (ירמיה י"ד י"ח) והדומה לה. והשמות אשר ישמשו ב"כ בלשון יחיד, יש אשר על פי הוראתם לא יתכנו

לו הוראה חארית, זמורה על דבר פה בציור הכונותיו, ולהפכו לשם
התאר גמור, יוסיפו יוד בסופו רחמני, כמו אוילי אכזרי שהזכרנו, וממנו
חבנה חמינה הנקבה רחמנית והרכות רחמניות.

להיות נושאים להוראת התאר, כי אם כאשר ידובר מעלמים רבים, כי אז יהיה
הענין יותר מפשט, מאשר אם ידובר על עלם יחיד, ורק אז יתכן לדבר בלשון
מפשטת (אזסטראקטוס), שהיא חזנית שם המקרה, ואחה תחזה, כי כאשר ימלאו
השמות האלה בלשון יחיד, לא ישמשו כי אם להוראת שם המקרה, ולא יתכנו
לצוא צהוראת העלם המחואר, עדיית קרצו פקדות העיר (יחאקל ט' א') הוא
לשון רבים משם המהרה פקדה, ומשמש להוראת העלם המחואר כחצואר ומה
שנאחר להלן, ואיש כלי משתחו צידו, וכן והיו צמקדשי משרתים פקדות אל שער
הצית (שם מ"ד י"א), אזל בלשון יחיד לא ישמש השם פקדה כי אם צהוראת
המקרה, אזל צהוראת המחואר נאחר פקיד וכיאלא צזה. וכן השם ממשל, בלשון
יחיד הוא שם המקרה, ומשל ממשל רצ (דניאל י"א ג'), ובלשון רבים מלאהו
כשם העלם המחואר, המחשלים לצית אציהם (דק"א כ' ו') וכיאלא צזה. וכן ישאל
לדעתי שם הקצון זמירות, על העלם המחואר, ר"ל על צעל האמירות והיה מענין
זה ונעים זמירות ישראל (ש"צ כ"ג א'), צאורו הנעים אשר צין משוררי ישראל,
כי זולת זאת אין מוצן יפה ללשון זו.

ומזה לדעתי השם לקוחות המלא צדרי חז"ל צהוראת לוקחים, כי הוא
הקצון משם המקרה משקל פעולה, והיחיד יצוא רק צשם התאר (צימוני) לוקח,
ע"ד שחצאר, ולא כאשר ידמה הר"א גייגער (צספרו לטער—אונד לעזענזוך
דער משנה) שהוא הקצון צימוני פעול (בלשון נקבה) תמורת הפועל— וצדד זה
שהוא לזה את השם פעוטות, עיין בצקרת הספר הני"ל צמ"ע אריענט לשנת
1845. שהעיר שם החכם ברעטן שאין ענין זה לזה, כי חלת פעוטות יונת היא
וצתמוד ירושלמי פיוטות יע"ש. אולם צעיקר הדבר, לא השיג עלי, ולא עוד חלה
שהוסף להציה דוגמא ללשון זו (ר"ל פעולות תחה פועלים) מלשון המקרה, פקדות
העיר שהזכרנו, אזל טעות הוא צידו, כי חלת פקדות הני"ל, היא צקצון ודגש, ואם
היתה צימוני פעול, היה משפטה להיות המקדת צשורק ורפה אחריה כידוע.

אחנש מלאט גם כן שמות המשמשים לפעמים צהוראת המקרה ועכ"ז
צהוראתם על העלם המחואר, יתהבו כמשפטים, והיה צזה הצלל המספר צין יחיד
ורבים, או גזרון הכר מן הנקבה, ואלה יתכנו על שני פנים : א) שהיו תארים
גמורים צעלם וראשונה, ומשמוש הלשון ישמשו כשם המחואר, וגם ישאלו להוראת
המקרה על דרך ההפשטה, כי עיקר ענין המקרה הוא רק הפשטת התאר מן
המחואר, ולא יתכן המקרה זולת התאר ; וצעצור זה ימלאו הרבה שמות המקרה,
ששם שמות התאר צעלם וראשונה (עיין געזעניוס לעהרגעציידיע פרק קס"ה)
ואלה ישמשו גם כן להוראת המחואר, וצעצור זה יתהבו כמשפט השמות בגזרון
ונטיה. ענ"מ ששם שאין : הוא תאר גמור, וזרה הוראת המחואר הלעג השאמנים
(תהלים קכ"ג ד'), וישאל להוראת שם המקרה ושאנכן עלה צאזני (מ"ב י"ט
כ"ח) ; ולדעתי כמו כן לעשתות שאין (איוב : י"ג ה'), שחלת שאין הוא שם דבר,

ובזה השלמנו מה שראינו להעיר על הפסוק היקר הזה, אשר בו הראה לנו המחבר למדי, את ידיעתו הרבה וזקיפתו העמוקה מאד בצרוף אמון רוחו לעבוד במלאכת הקדש בשקידה נמרצה, וזכרונם

מקביל להשמות צוה נכון, כפי מה שפרשנו במפגשים האחרונים משרש נכה, כמו שאבאר צ"ח צע"ה. וכן השם תמים הוא תאר גמור, וורה הוראת המוכרח, תמימים יותרו זה (משלי ז' כ"ח) וכדומה, כדרך רוב שה"ת, וישאל להוראת המקרה הזה תמים (ש"ח י"ד מ"ח). וכן השם עז-שכוח מ"ג וישמש להוראת מחולל יגורו עלי עזים (תהלים נ"ט ד') וכיוצא בזה, והוא משאל להוראת המקרה יתר שאל ויתר עז (בראשית מ"ט ג') — ועיין לעיל עמוד 13 בהערה.

3) שיהיו שמות העלם או שמות המחולל וישאלו על המקרה בדרך הפשטה, ואלה כדעת המדקדקים שחשבו הדבר להפך, ר"ל שמות כאלה עיקרם ההוראה המקרית הלא שנתעלמו; וזה יתבאר ומה שהעלינו, כי ח"כ מה נשחנו מחיסה שהזכרנו להיות זהם גזרון היחיד מן הרבים כמשפט שמות העלם גמורים) עדי"מ השם פתי, אשר מולאטו ג"כ כשם המקרה : תאלצו פתי (משלי א' כב), הנה איננו בן צעלם וראשונה כמו-השם צער, כי אם שם העלם המחולל הוא וע"ד ההפשטה ישמש כשם המקרה, ובעבור זה יצוא בלשון רבים פתיים. וכן עדי"מ השם השנה, חע"פ שזולאטו ג"כ בהוראה מפשטה : פערדאפפעלונג, עכ"ז שם המחולל הוא צעלם וראשונה, כי מולאטו צו גזרון הרבים מן היחיד כמו ומשנהו אצידנד (ש"ח י"ז ח"ג), אחיזה השנים (דה"ח ט"ו מ"ח), וכן השם תועד המורה כשם המקרה : להאחזענקולפנט פערלאחזעמלונג עיין שה"ת, ועכ"ז בהוראתו על שם דבר עדי"מ על תחום המועד, ישמש בלשון יחיד וגם בלשון רבים שחת מועדו (איכה ז' ו'), שרפו כל מועדי אל בחרץ (תהלים ע"ד ז'), והוא מפני שיעקר הוראתו שם דבר : תחום הועד ע"ד תוצה תחום. האיזה וכיוצא בזה, וע"ד ההפשטה ישמש כשם המקרה; אבל לא יתכן שחלים שהשמות האלה תאריס הם צעלם וראשונה, כי תמונתם מועדה עליהם שהם שם דבר, כי השמות שמש או חיו בראשם וכיוצא בזה, לא יהיו תאריס גמורים לעולם ! זה הדבר אשר הסתת את המדקדקים השלטים, למשוב חוסר לשמות המקרה וזרזותם אומם משמשים בשמות העלם יאחרו עליהם שנתעלמו, אבל אין הדבר כן כמובאר ומה שהעלינו, כי אף על פי שאינם תאריס הנד קמונתם, עכ"ז לא יתנפו להיות שמום העלם המחולל, ובאמת כן הוא הדבר, וע"ד ההפשטה ישמשו כמקריים, ואלו היה הדבר להפך לא היו משמשים ביחיד ורבים כמו שנתבאר.

ועתה נשוב לעיקר ענין דבריה, ששמות יוד התאר הוא להפך שמות העלם או שמות המחולל לתאריס גמורים, אשר עליהם הזכרנו ביחוד הבימיים או השמות הבאים במשקליהם. והנה ידעתי קורא יקר, כי עודך מפסק בדברי ופוג לבד מהמתין לקולי בהלטה, כי אחרי אשר נסיתי חדפת האפודי, וגליתי דעמי שהיודין הנספחות על הביורים נוספות הנה, כמו שחשבו ג"כ רוב המדקדקים שיש יוד נוספת ללא ענין, ח"כ מה בין יוד נוספת ליוד התאר ? ובמה דע וזכיר את היוד

גדול. ולא נוכל לטמון בחבנו רגשות נפשנו, וחשוקתנו ממעמקי לבב, ויאל ה' וימצא הספר היקר הזה קוראים והונים רבים ותרבה הרעת והחקירה הנשגבה בתעלומות לשון עבר וספריה הקדושים. ה' הפץ למען צדקו יגדיל חורה ויצדיר.

הסופית מה היא? ועל מה יסמוך צעל הלשון להשתמש ציוד להוראת התא, חס יש גם יודין נוספות ללא-ענין? ואין זה דומה לשמוש יוד הכנוי, כי ההבדל נכר בענין מש"כ ציוד התא, שההבדל דק בגוף הוראת השם; אולם על זאת אשיבך כי באמת הדבר הזה הוא הסוד וסומך את דעתי שנלמתי בזה בכל דברי חלה, כי חס תחזוקו היטב דרכי היוד הנוספת, וזמה שאמרו עליה המדקקים המתמקים על שרש דבר, להבזיל בצול ולגדור גדר לכל תקי הלשון, ומשיש עינך ולבך על דבריו חלה בענין יוד התא, הנה עינך לנכח יציטו כי ישרים דרכי לה"ק לכלי השחונם ציוד נוספת כי חס במקום שאין לטעות ולחשבה ליוד התא. כי הנה המדקק בעזעמיים צספרו. לעהרגע ציידע וכו'. פרק קכ"ז בדצרו על היוד הנוספת, חש צ את דרכיה וספרם צמוספר-שלושה וחס: ח) חוספת היוד על הצינונים לזכר ולנקבה. צ) חוספת היוד צשאר שמוס וציחוד צשמות התא וצשמות ממין הנקבה. ג) צמלות הטעם כמו זולתי צלקי וכדומה וצחקורי הפעלים להושיצי עם נדיבים (תהלים קי"ב ח'). והנה חוספת היוד על הצינונים ללא עינך, חין לפקפק בה מאומה כי חין לטעות בה צהיות שהצינונים חנים לריכים. ליוד התא כמצוחר ממה שאמרנו, כן גם שמות התא שחשצ בעזעמיים הם תארים גמורים ומשקליהם משקלי הצינונים שאין בהם מקום ליוד התא, והשמות ממין הנקבה עדי"מ על דברתי מלכי לדק שחשצ שם ג"כ חין לטעות בה כי היוד הנוספת היא אחרי חא הנקבה, ויוד התא לריכה להיות לפניה כמו יוד היחס, ואז"ל שהיוד הנוספת צמלות הטעם וצחקורי הפעלים חין לטעות בהם ולחשצם ליוד התא.

אולם צהיות כי לא ירד בעזעמיים לעמקו של דבר, ולא נגלה לו טעמו וצמוקו ככל הדברים אשר בעלינו, ע"כ לא נחלט משגיחה ואמר שם: חן מאחבקולונים חיצו דער אנהלנג זעלטען והציו לדוגמא קולי תחוני (תהלים קט"ז ח'), ובאמת צמין זכר חשמות שאינם תארים גמורים לא חצוה כלל יוד חקוספת, לזמן לא תחחלק ציוד התא, והיוד צמלת קולי שהציו היא יוד הכנוי כדעת המפרשים. ומה רח"ל בלעמנו בענין יוד התא, ככל מה שצחרנו למעלה, וחס מה שרנינו לצאר.